

KULTÚRA

ROČNÍK XXIII. – č. 3

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

12. FEBRUÁRA 2020

Vydáva FACTUM BONUM, s. r. o. • Šéfredaktor TEODOR KRIŽKA • Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava • mobil: 0911 286 452 • e-mail: kultura@orangemail.sk • Cena 1,60 €

Pod tvoju ochranu sa utiekame,
Panna Mária!

Väčšina ľudí hľadá podmienky, v ktorých sa cíti komfortne. Je to správne? Tak napr. sedliakovi komunistickí pokrokovári násilne zobrali pôdu, na ktorú si ťažko zarobil v pensylvánskych baniach a na ktorej sa namáhal. Časom k pôde jeho deti stratili vzťah a na pole chodili ako do práce na cudzom traktore, na cudziu zem. Po práci si sadli v obývačke k televízoru, jedli a pili, a prepúšťali svojou myslou, svojou dušou prázdnu zábavu. Ich deti poväčšine zutekali do miest, mnohí

Nevzdajme to

TEODOR KRÍŽKA

do zahraničných. Prinesú domov peniaze, ale k pôde sa už nevráti. Zotrávajú iba pri tom prvoplánovom komforte.

Tak sa postupne človek vzdáfuje od prirodzenosti, ktorú chciac-nechciac udržiava námaha. "V pote práce budeš obrábať svoj chlieb!". Nie je to nijaký príkaz, je to rada, ak človek nechce v nasledujúcich pokoleniach degenerovať, ako to vidíme dnes ako v priamom prenose.

Nielen naša domáca politická scéna odzrkadľuje zrážku dvoch svetov, komfortného úpadku, zdedeného po budovateľoch svetlých zajtrajškov a pokračujúceho v kaviarni u ľavicových progresívcov, a intuitívneho odkazu, že je lepšie držať sa koreňov a namáhať sa. Je to zrážka obhajoby prirodzenosti a normality, a postupnej relativizácie všetkého, čo ešte udržiavalo integritu ľudskej bytosti ako homo sapiens. Paradoxne, práve na strane pokrokov je popri nadštandardnom pochopení pre najrozmanitejšie úchyľky čoraz viac pochopenia pre islamských imigrantov, akoby nechápali, že budú v prípade konfliktu ich prvou obeťou. Imigrant sa pozerá na európsku ženu ako na ľahkú od narodenia a podľa toho sa k nej aj správa. Nehovoriac o homosexualite. Priváza si so sebou aj svoj zákon šaría, ktorého sa nemieni vzdáť. Naopak, trvá na ňom a presadzuje ho.

Pre ateistickú Európu, zbavenú morálky, nietnijakých zábran samovražedne ustupovať. Čítam dokonca vyhlásenia kňazov, akoby o budúcnosti bolo rozhodnuté.

Ak by takýmto spôsobom uvažovali naši predkovia, Európa by už bola stáročia kompletne islamská. Lenže Európa ešte verila a svoju vieru bola nielen ochotná, ale aj schopná brániť. Muži boli vychovávaní k rytierskym čnostiam.

Sme v situácii nie päť minút pred, ale päť minút po dvanástej. Na očiach sa nám odohráva zmena epoch. Preto zobudme sa. Postavme sa za otca Mariána Kuffu. Bojujme slovom, modlitbou i skutkami.

V dnešných dňoch často počujeme o pojmoch ako hoax, postfaktuálna doba, informačná vojna, atď. Je pravda, že médiá, s ktorými tieto pojmy úzko súvisia, majú na myslenie ľudí veľký vplyv. Podľa môjho názoru tento vplyv rastie najmä pre uponáhľanosť dnešnej doby, kedy má množstvo ľudí čoraz menej času myslieť kriticky a pohodlne prijíma to, čo má naservírované.

Predtým, ako sa inteligentný človek rozhodne konať, mal by svoje kroky prehodnocovať a zvažovať. Robíme to na základe informácií, ktoré máme k dispozícii. Nikto by nemal byť uzavretý vo svojej vlastnej bubline. Žiť ľahostajne k okolitému svetu a mať obmedzený a ignorantský pohľad je spravidla nesprávne, keďže človek bude vždy súčasťou väčších celkov, ktoré na seba vzájomne pôsobia. Mať dobrý prehľad o bližšom či vzdialenejšom okolí je teda bez sporu užitočné. Médiá, rôzne noviny, rádia, televízie alebo internetové portály plnia v našej spoločnosti veľmi dôležitú úlohu. Primárna funkcia týchto masovokomunikačných prostriedkov je podávanie informácií. V praxi nám to pomáha napríklad aj pri porovnávaní cien jednotlivých produktov, pri výbere vhodnej a bezpečnej dovolenkovej destinácie, pri prehľade o dopravnej situácii, atď. Problémom však je, že aj informovanie môže byť účelovo nepresné alebo manipulatívne. Dochádza k tomu, keď šíriteľ informácií

(médiom) plní svoju úlohu pre nejaký konkrétny záujem, ktorý presahuje rovinu podávania faktov. Sme svedkami toho, ako rôzni ziskuchtiví manipulanti zneužívajú naivitu ľudí na vlastné materiálne obohatenie rôznymi podvodnými praktikami, na ktoré využívajú aj masovokomunikačné prostriedky, najčastejšie sociálne siete. Je tu však aj celospoločenský aspekt. Historický prapríklad toho, čo označujeme pojmom propaganda, by sme mohli nájsť už v Achaimenovskej ríši v 6. storočí pred Kristom. Veľmi desivé a zhubné následky mali manipulatívne informácie počas oboch svetových vojen, kedy ich bojujúce strany zneužívali pre svoje vojenské ciele.

Manipulácie sa dostávajú do naozaj nebezpečných výšin a nadobúdajú fyzické rozmery, až keď ich cieľová skupina prijíma slepo a nekriticky. Práve v stave, keď výrazná časť spoločnosti prestáva myslieť samostatne, začínajú mať médiá a ich

majitelia a sponzori značnú moc. Táto moc dokáže stádo doviest k tým "správnym" volebným preferenciám, akceptácii určitej politickej agendy, ostrakizácii nepohodlných postojov a v horšom prípade k občianskym nepokojom, krvavým prevratom a iným negatívnym javom. Ako sa brániť takýmto mediálnym manipuláciám? V prvom rade je to samostatné kritické myslenie a informačná gramotnosť. Je príznačné, že každý totalitný režim sa vždy snaží o ich odstránenie cez zavedenie cenzúry a mediálnej neslobody. Samozrejme, vždy pod rúskom boja za akési vyššie dobro (pre režim), napríklad v rámci opatrení proti "imperialistom", "kontrarevolucionárom", "extrémistom", atď. Voči manipuláciám sa môžeme brániť ako jednotlivci a ako spoločnosť. Dnes sme aj vďaka technologickému pokroku doslova zahltení informáciami. Na jednej strane to môže vyvolávať istý zmätok, či ten-

dencie siahajú po najbombastickejších titulkoch. Zároveň to dáva jednotlivcovi možnosť porovnávania z viacerých rôznych zdrojov a priestor pre vlastnú "investigatívu" skrz dostupné pramene a relevantné authority. Toto v spojení s hlbším čítaním, ktoré zahŕňa aj text za nadpisom a aspoň krátkym zamyslením sa nad prečítaným obsahom a jeho hodnotou zvyšuje naše šance nepodľahnúť manipulácii, ktorá môže mať na naše životy veľmi negatívny vplyv. To však vyžaduje, aby sme konali sami od seba a neboli v tomto smere leniví.

Spoločenským tlakom by sme mali chrániť a zveľaďovať naše právo na samostatné myslenie, t. j. právo na slobodu slova a prejavu, slobodu médií, menej štátnych a korporatívnych zásahov a regulácií informačného toku, ktoré môžu viesť k cenzúre. Taktiež sa musíme snažiť zefektívňovať nástroje pre našu vlastnú informovanosť, čo zahŕňa lepšiu digitalizáciu a transparentnosť činnosti verejnej správy, ale aj prístup ku knižniciam a slobodu v internetovom priestore.

V tomto texte schválne nerozdeľujem na "mainstreamové" a "alternatívne" médiá, pretože moje riadky sa vzťahujú na obe časti mediálneho spektra. Nepovažujem za správne orientovať sa len na jednu skupinu. Skôr naopak, spôsobuje to skreslené vnímanie. Sú totiž témy a oblasti, ktorým sa súčasný "mainstream" vyhýba alebo ktoré silene tlačí do pozornosti, znova s manipulatívnym zámerom. Vidíme to napríklad na otázkach zahraničnej politiky orientovanej na Severoatlantický priestor, problémoch spojených s migráciou z krajín tretieho sveta, fungovania Európskej únie, spolunažívania s asociálmi a pod. U "alternatívy" môžeme badať zvýšené množstvo neodborných a klamlivých nezmyslov a dezinformácií a pomerne nízku konfrontáciu s lokálnymi problémami, akými sú napríklad korupcia v štátnej sfére, neadekvátne plytvanie verejných financií, či prepojenie politických špičiek na organizovaný zločin. Platí aj to, že nejde o jednoliate a presne vyprofilované skupiny, do ktorých môžeme jednoducho konkrétne médium zaradiť. Či už v rámci "mainstreamu" alebo "alternatívy" nachádzame rôznych ľudí s inými postupmi, metódami, hodnotami, cieľmi a predstavami o tom, čo je žurnalistika. Z tohto dôvodu je riadenie sa len na základe tej či onej nálepky podľa môjho názoru nesprávne a taktiež to k samostatnému mysleniu neprispieva.

Každý človek má prirodzené právo myslieť a konať slobodne. Uplatnenie tohto práva obmedzujú ciele mediálne manipulácie a ľudia, ktorí za nimi stoja. Ak chceme byť skutočne slobodní, musíme sa týmto manipuláciám brániť a nenechať ich, aby ovplyvňovali naše životy.

JÁN PASTUSZEK

Prosba k priaznivcom Kultúry

Najľahšia forma podpory nášho časopisu je predplatné,
z ktorého príjem je predsa len o málo väčší
ako zo stánkového predaja.

Predplatiť Kultúru si môžete jednoducho
na e-maile: Ganisinova.Renata@slposta.sk

Nepoľavujte v ušľachtilom úsilí,
prispejte na číslo účtu Kultúry
v Slovenskej sporiteľni

IBAN

SK690900000000000170427664

Po viac ako 200-ročnej skúsenosti s liberalizmom je možné konštatovať, že pri aplikácii tejto sekulárnej ideológie dochádza k zaujímavému javu: reálna sloboda a nezávislosť sa vytrácajú namiesto toho, aby sa zväčšovali, ako bolo sľubované. Čím viac sa o slobode hovorí, čím viac je sloboda predmetom písaných dokumentov a administratívnych uznesení, čím viac je verbálne deklarovaná, tým viac sa reálne vytráca.

Nemyslíme, samozrejme, „slobodu“ ísť raz za čas k volebnej urne a hodiť do nej papier. Myslíme skutočnú slobodu, nie tú abstraktnú: vykonštruovanú v mozgoch intelektuálov a osvietenecov.

Slobodu neposielať deti povinne do školy či dokonca do škôlky, slobodu neplatiť povinné poistenie, slobodu nemusieť sa pod trestom pripútať v aute, slobodu nazvať muža mužom, aj keď je preperovaný, slobodu nevpustiť do mesta, obce, štátu nikoho kto nám môže škodiť, slobodu trestať vlastné deti, a pod. To je len zlomok slobôd, ktoré si kresťania v priebehu dvoch tisícročí pomaly vydobyli a ktoré začínajú miznúť.

Prečo je tomu tak? No, v prvom rade je to stratou kresťanskej viery, samozrejme. Ale problémom zrejme bude aj fakt, že novodobé ideológie sa snažia „rozdeliť“ slobodu všetkým rovnomerne. Každopádne to sľubujú. Lenže veci vo svete nie sú rozdelené rovnomerne. Niektori má viac, iní menej. Krásy, šikovnosti, múdrosti, peňazí, moci atď.

Reálna sloboda, ako konečne všetko prirodzené na tomto svete, je hierarchická. Tomuto faktu sa nedá vyhnúť a kto sa mu chce vyhnúť, tak ten nakoniec spôsobí katastrofu.

Čo znamená „hierarchická sloboda“ v hovorovom jazyku? Môže to znamenať len jedno, ostatne to, čo vždy: niektorí budú mať slobody viac, iní menej a väčšina ešte menej. Taká je realita tohto sveta, ktorá sa nedá oklamať. Predstava, že všetci budú mať rovnakú slobodu, nakoniec ničí i samotnú slobodu ako takú a končí v systéme, v ktorom sú vládcovia i ovládaní rukojemníkmi rovnostárskeho šialenstva. Útechou pre naivných konzumentov ideológií môže byť, že toto šialenstvo nepotrvá dlho. Po ňom sa prihlási o svoje práva realita – vznikne otrokársky režim.

Tak ako panuje hierarchia majetkov, tak ako panuje hierarchia talentov, tak ako panuje hierarchia v kráse, tak ako panuje hierarchia v dobre, tak musí nutne panovať aj v slobode. Inak nebude žiadna sloboda. Nivelizácia majetku neničí len boháčov, ale ničí bohatstvo ako také a nakoniec aj súkromné vlastníctvo. Nivelizácia talentov neničí len duchovnú aristokraciu, ale duchovnosť ako takú a nakoniec sa zvrhne vo vulgárny materializmus a primitivizmus.

Nivelizácia krásy nezničí len krásnych ľudí, či krásne umenie, zničí samotný pojem krásy a zstanú len getá plné zvratkov, ohavná architektúra a hnus. Nivelizácia dobra, neschopnosť rozlišovať dobrá podľa hierarchie, nevedie len k zničeniu moralistov, ale k zničeniu dobra ako takého a končí krutosťou a beštialitou. To isté platí aj o slobode. Tam, kde chcú mať všetci rovnakú slobodu, nakoniec nebude žiadna a spoločnosť sa prepadne do totalitného šialenstva.

VÝVOJ HIERARCHICKEJ SLOBODY V DEJINÁCH

Pomer jedinca k spoločnosti sa vyvíjal od jeho totalnej závislosti voči spoločnosti v pravku a staroveku,

k určitej autonómii jedinca voči spoločnosti v stredoveku a novoveku. Nie je ťažké zistiť, čo vytvorilo rámec pre uskutočnenie tejto autonómie jedinca. Bolo to kresťanstvo. Táto autonómia však bola a vždy bude limitovaná skutočnosťou stvorenej prirodzenosti a dedičného hriechu. Nech by sa človek aj rozkrájal, ďalej ako k určitej forme nezávislosti na komunite sa nedostane. Ak to chce nazývať slobodou, tak nech sa páči.

Limit, ktorý sme kresťanstvom prekročili, bol limit dedičného hriechu, nie limit prirodzenosti. Tá nám vládne ďalej. A je hierarchická. A takou aj zostane. Pyramída slobody, nech už je v jednotlivých poschodiach taká alebo

BRANISLAV MICHALKA

Liberalizmus a limity slobody

onaká miera autonómie jedinca, musí zostať pyramídou.

To sú naše limity, ktoré nikdy neprekročíme. Tí hore budú mať vždy viac slobody ako tí dole. Kto sa s tým nedokáže zmieriť, ten bude ako nočná mora donekonečna narážať do žiarovky až kým zatrkneť závisťou nezomrie. Alebo bude v liberálno-demokratickom režime donekonečna otvárať každý deň noviny, aby sa údivom malého dieťaťa čudoval, že pre „pánov“ platia iné pravidlá ako pre ľud, stále bude očakávať tú „pravú“ demokraciu a ona stále nebude prichádzať a nakoniec príde aj o to málo reálnej autonómie jedinca, ktoré si európska civilizácia dokázala za 2000 rokov kresťanstva vybudovať.

Jednoduché pravdy, známe desiatkam generáciám našich predkov pre neho budú každý deň prevrpením. Je to však jeho vina? Určite nie. Stal sa obeťou falošných ideológií, vycucaných z prsta na katedrách osvietených vied.

Falošná idea liberalizmu (a socializmu a komunizmu sú jej deťmi, pretože hlásajú tiež slobodu človeka, len ich prax je tak očividne kompromitujúca, že sa liberalizmus k nim už nehlasí; boli však časy keď napr. J. S. Mill nebol taký netýkavý) mala predstavovať akúsi tretiu, abstraktnú a nikdy v praxi nevidenú cestu medzi dvoma reálnymi formami spoločnosti: otrokárskou (pohanskou) a kresťanskou. Tieto dve všetci poznali.

Všetci, ktorí chceli vidieť, videli, že jediná spoločnosť odsudzujúca a reálne potierajúca otrokárstvo bola spoločnosť kresťanská. Tá však dobre vedela, že je možná len určitá miera slobody jednotlivca. Túto mieru však kresťanská spoločnosť dokázala posunúť na rozdiel od pohanskej spoločnosti, v ktorej sa sloboda týkala len vládnucich elít smerom k spodným vrstvám. Táto koncepcia limitovaného, ale maximálne možného šírenia slobody jednotlivca kresťanstvom fungovala za predpokladu, že nebude ohrozená hierarchia.

V závislosti na dedičnom hriechu a na prirodzenej hierarchii spoločnosti bola teda kresťanská spoločnosť koncipovaná prirodzene – hierarchicky, s tou snahou, aby sa každému dostalo maximálnej možnej slobody v rámci hierarchie. Idea slobody v kresťanskej spoločnosti bola limitovaná. V čom si boli všetci rovní bol práve tento základný limit, nie možnosť slobody.

Panovníci podliehali dedičnému hriechu rovnako ako posledný sedliak. A vedomie hierarchie a poddanosti siahlo zdola k panovníkom, a ďalej cez svätých, anjelov, archanjelov až k Bohu. Nikto nebol vyňatý z tejto nutnosti, ale každý mal zároveň určitú mieru osobnej slobody, ktorá sa s pribúdajúcimi storočiami kresťanstva zväčšovala.

Podotknime, že pri presadzovaní individuálnej autonómie jedinca išlo o snahu kresťanstva. Teda určitú dlhodobú tendenciu. Namáhavé presadenie tejto snahy trvalo stáročia, pretože inak to nešlo. Bol to boj nielen so sociálnymi danosťami, ako veria marxisti či pozitivisty, ale bol to boj s pohanským človekom v každom z nás, ktorý

- nastáva krátke obdobie „slobody“, krátke v porovnaní so svetovými dejinami (väčšina európskych štátov sa liberalizovala až po roku 1918 a aj tých sto rokov, ktoré odvtedy prešli, sa už ozývala budúca pohanská otrokárska doba dostatočne nahlas);

- nasleduje morálna a sociálna anarchia s paralelnými degeneratívnymi javmi;

- deštrukcia spoločnosti generuje stále viac a viac problémov nezvládnuteľných v tzv. „slobodnej“ spoločnosti;

- nervózne elity prestanú hrať hru na nereálnu slobodu a zavedú hierarchiu, aby zachránili seba a svoju moc

- pre poriadok drasticky obmedzia slobodu jedinca;

- hierarchiu musí držať pokope nejaké

metafyzické „lepidlo“, (kresťanstvo už nie je prijateľné ani pre elity ani pre ľud, tak jedine pohanstvo; ponuka božstiev, sekulárnych alebo démonických je nepreberná, stačí si len vybrať)

- pohanstvo prinesie otroctvo;

- argumenty pohanov pre otroctvo: otroctvo je efektívne, ako vedel už Aristoteles, kresťanská láska k blížnemu je z ekonomického a hospodárskeho hľadiska neefektívna; zdravá ekonomika = zdravý štát (formulky, ktoré počúvame už 200 rokov od rôznych moderných „izmov“);

- zdravý štát = všetkým bude lepšie, aj otrokom;

- obnoví sa prirodzená hierarchia, ale bez reálnej kresťanskej slobody pre všetkých;

- sloboda bude hierarchicky rozdelená, ale len medzi elitou, priznačne už v staroveku nazývanou – slobodnými; tzv. ľud, v skutočnosti najnižšie vrstvy vládcov, budú predstavovať to, čo v kresťanskom štáte predstavoval všetok ľud a toľko slobody aj budú mať; zvyšok ľudí nebude mať žiadnu.

Ak je teda podľa všetkého nemožné vytvoriť spoločnosť, v ktorej by mali všetci rovnakú mieru reálnej slobody, nie papierovej, tak komu to vlastne reálne prospelo? Paradoxne to boli „páni“, kto prišiel s liberalizmom, pretože hlavne oni sa chceli oslobodiť – od povinností. Voči Bohu a voči ľuďom. Odložme nabok frázy a ideológie a pozrime sa na vec bez predsudkov.

Nielen obyčajný občan - ťuťmák túži po nezodpovednej a anarchickej slobode. Aj „páni“ sú takí istí ľudia ako my. Vládnúť, napríklad v kresťanskej monarchii, znamená pre vládcu značnú neslobodu. Aristokrat spútaný povinnosťami: náboženskými, rodovými, štátnymi, stavovskými, neustále cvičené a komandovaný – aj ten túži osedlať svojho „koníčka – harleýčka“ slobody a vyraziť do sveta, za láskou...

Keď sa v 6. až 7. storočí rúcala Východorímska ríša, musel cisár násilím a dedičnou povinnosťou nútiť potomkov šľachty a úradníkov do služby. Aj tak vznikali dedičné úrady - nasilu a s nechutou. Výhody žiadne, všade neporiadok, kopa starostí a žiadna zábava, tak aké že tu potom šľachtenie? To nebaví nikoho.

S ideou liberalizmu prišli páni, nie poddaní. Podobne ako s herézami vždy prišli kňazi a nie laici. Sedliak na také niečo nemal ani chuť ani čas. Len ten, kto už okúsil aspoň trochu anarchickej

a nezriadené hriechnej slobodienky túži po väčších dávkach. No a šľachta 18. storočia takú slobodu skutočne okúsila.

Čo bolo teda cieľom liberálnej aristokracie, ktorá bola autorom liberalizmu? Viac slobody pre každého? Možno aj to im bzučalo v hlave, keď sa prebrali zo sexuálnych a alkoholicko-gastronomických orgií. Avšak predovšetkým: viac slobody pre seba. To znamená: menej zodpovednosti, menej štrpácie s noblesou, ct'ou, vojenskou povinnosťou, skrátka s „dekórom“ a viac voľného sexu (respektíve ešte viac), viac voľného kšeftovania; nemusieť sa pretvarovať a chodiť do kostola alebo do vojny - do vojny pôjdu všetci do radu a nielen šľachta, zverhovanci atď.

A popri tom – slobodienka zostane. Ešte sa zväčší, majetok zostane (alebo sa aspoň slobodne prešustruje) a ľud, o ktorý sa predtým bolo treba starať (po dobrom či po zlom) budeme mať „z krku“ a hlavne a predovšetkým: ľud ponese za všetko sám zodpovednosť!

Veď poznáte tie frázy: čo ste si zvolili, to máte; aký národ, taký parlament... Na povrchu akoby ani žiadna vládnuca elita neexistovala. Všade vládne krásna rovnaká sloboda pre každého. Ale odrazu vidíte, že niekto ukradne miliardy a nie je potrestaný a vy ukradnete pár centov a nahánajú vás ako zdutú kozu. A čakáte (a ideológiu poctivo papáte) na príchod tej „pravej“ vysnívanej demokracie. Dám vám dobrú radu: radšej na záhradke niečo okopte, natrite plot, nestrácajte čas. Nič nepríde.

Jednému sa však nevyhnete – zodpovednosti. To ľud je za všetko zodpovedný, veď si aj sám vládne a je zdrojom moci v štáte! Čo už môže byť krajšie: moc zostala elite v rukách a zároveň sa zbavila zodpovednosti. Máme tú obrovskú „slobodu“, že už nám elity naoko nevládnu dedične. V skutočnosti áno, ale s možnosťou nás kedykoľvek odkopnúť, na rozdiel od kresťanských elít. Nie sú viazaní ani kresťanskou morálkou ani vedomím povinnosti voči reálnemu „dedičstvu“ po predkoch. Predstavujeme pre nich už len nástroj hedonizmu, nie povinnosť.

DVA DRUHY PÁNOV

Máme tu teda dva druhy vládcov. Jedni bojujú za slobodu a myslia tým predovšetkým svoju slobodu. Chcú sa oslobodiť od povinnosti poslúchať Boha a jeho prikázania, od starosti o zverenú krajinu a ľudí, od povinnosti reprezentovať, chovať sa dôstojne a pod. Zároveň si ale chcú uchovať všetky výhody svojho privilegovaného postavenia bohatých a mocných ľudí. Čo urobia? Dajú „slobodu“ všetkým. V skutočnosti prenesú zodpovednosť za riadenie štátu (nie reálnu moc, samozrejme) na tzv. občanov. Odtiaľ je za všetko na vine ľud. Ľud je zdrojom moci, ľud rozhoduje, ľud nesie zodpovednosť.

Z desiatich ponúkaných lumpov si jedného vyberie; ako by nie, keď niekoho si vybrať musí (veď ak by si nevybral aj tak tam niekoho dajú). A potom, keď narieka, tak sa mu povie: koho si si zvolil, toho máš. A ponúkne sa mu ďalších desať lumpov. Tu máš, vyber si.

Že spoločnosť, kde je systematicky relativizovaná kresťanská morálka, takmer nikdy nemôže vygenerovať jedinca, ktorý by bol morálne na výške a ak by ho aj vygenerovala a bol by kresťanom, tak by mu znemožnila kresťanskú morálku presadzovať, to nikoho nezaujímá. Vyberal si si, ponúkli sme ti, máš zodpovednosť.

Druhý typ vládcov bol k svojim ľuďom pripútaný, podobne ako ľud

k nemu. Vzťahy boli takmer rodinné a limitovaná sloboda bola kompenzovaná patriarchálnou istotou. Keď nebolo čím platiť dane, počkalo sa. Namiesto peňazí, ktoré neboli, pán zobral aj naturálie. Do vojny išli páni a páni aj umierali. Chodiť na panské znamenalo odpracovať si dane. Kto reálne kontroloval pracovný „výkon“ ako dnes v slobodnej dobe, dochádzku načas, to, či niekto za humnom nepodriemkava namiesto roboty? Drábi? Ale tých treba živiť, šatit, všetko stojí peniaze a nie je možné ku každému postaviť jedného.

To sú možnosti moderného „slobodného“ štátu. Je pozoruhodné čítať reálny popis života sedliakov v tak, podľa liberálov, zaostalom štáte ako bolo Rusko v 18. storočí, u Aksakova, ktorý spomína na svoje detstvo. Keď slnko príliš svietilo, všetci – páni aj sedliaci – zaliezli do tieňa. A spinkali sladko. Skúste dnes zaliezť do tieňa v továrni na automobily. Ľudia sa vtedy akosi motkali, bez poriadneho ekonomického výkonu a so slabou kontrolou.

Čo však bolo pre pánov večným bremenom, to bola vernosť zdedenému majetku a ľudom. To večné otravovanie sa so záležitosťami poddaných. Kaviarský liberál si pri pohľade do minulosti predstavuje len feudálne radostné despotické pocity, nie povinnosti a ani nevie aké svedectvo vydáva o vlastných pocitoch. Tak rád by dirigoval...

Avšak starať sa o ľudí, rozkazovať im a byť zároveň kresťanom, to je otrava. Určite, našli sa aj sadisti, ako všade a vždy. Ale Damoklov meč povinnosti a cti visel nad pánom a nútil ho stále dumieť: ako rozhojniť zdedené, ako nepotupiť pamiatku otca a predkov a to Peklo na obzore tiež nijako nepoteší.

Každú nedeľu, či dokonca deň počúvať v kostole o možnom zatratení za zlé skutky. Kontrolovať služobníctvo či sa "napeleší" (zbožná manželka s tým stále otravuje), počúvať ich prosby, podporovať finančne sobáša a krsty či otravovať sa s talentovanými sedliackymi chlapcami a posilať ich do školy, lebo farár s tým neustále chodí, atď. a stále dokola. Nebola by lepšia sloboda? A stalo sa. Podarilo sa.

Kedysi mal zodpovednosť horný

stav. Páni sú na vine..., zvyklo sa hovoriť. Teraz: všetci a nikto. Veď ľud je teraz pánom! Z neho pochádza všetka moc v štáte! Tak sa píše v ústave.

Táto šialená predstava odporuje do očí bijúcej realite spoločnosti, ktorá naďalej pretrvávajú v tvare pyramídy, ale oficiálne sa nám tvrdí, že nie. Že sme si všetci rovní. Táto, do očí bijúca, lož má horeuvedený efekt: tí, čo reálne držia moc, sa už nemusia za svoju vládu nikomu zodpovedať! Všetko hodia na toho najnižšieho činiteľa v štáte – on je údajným vládcom! Fraška na zaplakanie. Nemusia sa zodpovedať Bohu, lebo v Neho neveria a ani ľudu, pretože ľud vládne len na papieri.

Avšak, buďme poctiví, nie je to celkom pravda. Jednému božstvu sa musia zodpovedať: abstraktnej a vykonštruovanej bohyni Slobode. Samozrejme, len naoko, pretože žiadne také božstvo reálne neexistuje. O to usilovnejšie sa mu však klaňajú.

LIBERÁLNE PSEUDONÁBOŽENSTVO

Keď môžeš sa pribúdajúcimi dňami sledovať rozvrat, do ktorého nás priviedol liberalizmus, je dobré sa pozrieť ešte v krátkosti na základnú ideu liberalizmu, bludu, ktorý vyvolal súčasný chaos.

Liberalizmus je sekulárna kvázi náboženská ideológia, v ktorej je predmetom kultu a uctievania idea ľudskej slobody, slobody jednotlivca. V náboženstve liberalizmu je sloboda človeka najvyššou hodnotou, ktorej sú podriadené všetky ostatné hodnoty, vrátane náboženstva. Každá hodnota, ktorá by ohrozovala ľudskú slobodu je preto pre liberála neprijateľná.

Podľa tejto definície môžeme rozpoznať veľmi ľahko, že všetci, ktorí prijímajú vládu Slobody nad ostatnými hodnotami sú liberálmi, aj keď si to možno neuvedomujú. Ľudia, ktorí tvrdia, že privilegovanie nejakého náboženstva spoločnosťou je zlo, sú liberálmi, pretože povýšili ideu slobody nad ideu pravdy, poriadku, mravnosti a pod., aj keď sú zároveň kresťanmi. Liberalizmus sa tiahne naprieč konfesiami a národmi. Tak ako kresťan uctieva Boha – absolútne bytie, tak uctieva liberál Slobodu.

Liberála rozoznáte ľahko. Skúste

akokoľvek niekomu obmedziť slobodu (samozrejme, že okrem tých, čo sú nepriatelia slobody; tým obmedziť) a liberál začne kričať. Sloboda hrá v jeho myšlienkovom svete úlohu ako Fatum v starogréckom náboženstve. Podliehali mu aj bohovia. Liberál chápe, že musia byť aj náboženstvá, bohovia, ale nad nimi vládne neosobné určenie – Sloboda. Buď veriaci, hovorí liberál, ale najprv sa pokloň Slobode, až potom Bohu.

Túto ideu prevzali aj modernistickí kresťania. Dokonale si osvojili pravidlá tejto liberálnej hry, takže vždy, keď by mali presadzovať kresťanský spoločenský poriadok, ako to prikazujú pápežské encykliky od Gregora XVI. až po Pia XI., prihládajú najprv k tomu, či by to neohrozilo Slobodu. A ono ohrozilo. Voľba je jasná – preč s encyklikami. Sloboda je tým božstvom, ktoré je nadradené vláde Krista Kráľa.

Kresťanský liberál uctieva Boha, ako inak, ale ešte viac uctieva slobodu človeka. Preto je pre neho celá 2000-ročná prax kresťanstva vlastne omylom a herézou. Keď sa bude treba

rozhodnúť medzi Bohom a Slobodou, dá prednosť Slobode.

„Ale veď medzi tým nie je rozdiel,“ kričí kresťanský liberál, rozhorčený nad toľkou nevedomosťou: „veď ten, kto kladie do protikladu Boha a slobodu človeka je blázon!“

Skutočne? Poslal snáď Boh z hory Sinaj Mojžiša dole s deklaráciou ľudských práv alebo s 10 prikázaniami? Čo vlastne sú Prikázania, ak nie obmedzenia slobody? Spýtajte sa kovaných liberálov, potvrdia vám to. Boh obmedzuje slobodu človeka. Boh vie, že sloboda človeku, zaťaženému dedičným hriechom, škodí. V rukách človeka zasiahnutého hriechom znamená sloboda slobodu konať zlo.

Liberáli si však neuvedomujú to podstatné: Boh obmedzuje slobodu konať zlo všetkým ľuďom, aj „pánom“. Len vďaka tomu, že kresťanskí „páni“ poslúchali Božie prikázania vznikla reálna autonómia jedinca, jeho dôstojnosť a nedotknuteľnosť jeho osoby ako Božieho tvora. Tá reálna sloboda – ktorú pravdepodobne už čoskoro definitívne stratíme.

BRANISLAV MICHALKA

Z VÝSLUCHU HISTORIKA
LEVA GUMILOVA,
SYNA BÁSNIKOV
GUMILOVA A ACHMATOVOVEJ

Lefortovo 23. decembra 1949

VYŠETROVATEL: - Ste veriaci?

GUMILOV: - Som hlboko nábožný.

VYŠETROVATEL: - Čo to znamená?

GUMILOV: - Verím v existenciu Boha, duše a život po smrti. Ako človek religiózny chodil som do chrámu, kde som sa modlil.

VYŠETROVATEL: - Venovali ste sa aj náboženskej propagande?

GUMILOV: - Nevyvraciam, že som sa v náboženskom duchu zhováral s blízkymi a známymi. Stalo sa, že som z vlastnej vôle a z náboženského presvedčenia bol krstným otcom jednej známej, ktorá bola pomocníčka bibliografa Leningradskej knižnice Saltykova-Ščedrína - Mariany Lvovny Gordon. S touto pani Gordon, ktorá konvertovala z judaizmu na pravoslávie, som potom chodil do chrámu.

VYŠETROVATEL: - Aký ste to sovietsky vedec, vy ste tmár!

GUMILOV: - Istým spôsobom áno.

Preložil Teodor Križka

O lesných požiaroch v Austrálii

Správy a komentáre o veľkých lesných požiaroch v Austrálii sa takmer denne objavujú v tlačových médiách, v televízii a rozhlase. Viacerí moji ustarostení priatelia sa obracajú na mňa s otázkou, či nie som ohrozený touto živelnou katastrofou. Môžem ich uistiť, že – chválabože – doteraz mi nehrozí nijaké nebezpečenstvo. Hoci pred Vianocami jeden taký požiar nivočil všetko, čo je spáliteľné relatívne blízko mesta, kde žijem (Adelaide, Južná Austrália) a dym i zápach sa prevalili aj k nám.

Dalo by sa povedať, že v Austrálii lesné požiare nie sú nijakým novým a nečakaným javom. Vyskytujú sa každé leto, hoci nie v takých rozmeroch, ako je tomu v tejto sezóne. Podľa hlásenia príslušných úradov od októbra 2019 do polovice januára 2020 požiare zasiahli 46 miliónov akrov (185 800 štvorcových kilometrov) lesa, zničili 5 900 obytných domov a hospodárskych budov, spôsobili rozsiahle ekologické škody (milióny fauny a státisíce kusov oviec a dobytky) a čo je najtragickjšie, 34 ľudských životov.

Nie sú to však najväčšie požiare v histórii tohto kontinentu. Oveľa rozsiahlejšie boli, napríklad, lesné požiare v roku 1974, ktoré zničili 290 miliónov akrov (1 173 590 štvorcových kilometrov), teda približne takú plochu ako je súhrnná územná rozloha Francúzska, Španielska a Portugalska. Aj obeť na životoch sú relatívne nízke v porovnaní s tragédiami v nedávnej minulosti. Napríklad, vofebruári 2009 zasiahli štát Victoria tragické lesné požiare, (tzv. Black Saturday Bushfire), ktoré zničili 450 000 hektárov

lesov, sádov a viníc a v priebehu troch dní zapríčinili smrť 173 osôb.

Rozsah tragédie a škôd, ktoré nás postihli, sú predmetom rozličných analýz, úvah a kritických hlasov. Všeobecne sa to pripisuje globálnemu otepľovaniu. A skutočne; k súčasnému nešťastiu určite prispelo aj to, že zimné mesiace jún-september, ktoré sú spravidla daždivé, v tomto období mali oveľa menej zrážok, a to znamenalo relatívne suchýrok. Letné mesiace november-január zase zaznamenali oveľa vyššie horúčosti, než v minulých rokoch. Ale je tu aj ďalší faktor, o ktorom sa menej hovorí a píše, ktorý však – podľa niektorých odborníkov – zohral nezanedbateľnú úlohu v súčasnej tragédii. Ide o tradičné preventívne opatrenie, ktorému sa hovorí "controlled preventive burns" (kontrolované preventívne spaľovanie). Doporodí obyvatelia Austrálie to robievali odepamäti: pred začiatkom leta spaľovali lístie, suché konáre, suchý podrast a iné horľaviny, ktoré sa v zimných a jarných mesiacoch

nahromadili na pôde pod stromami. Odstránením týchto horľavín minimalizovali prostredie a priestor, v ktorom lesné požiare spravidla začínajú, a ktoré umožňujú a zrýchľujú ich šírenie.

V posledných rokoch bola táto preventívna taktika vystavená intenzívnej kritike zo strany zelených a podobných prehrávaných mediálnych ochrancov prírody. Namietali, že toto sú neprirodené zásahy do ekológie, ktoré ohrozujú biodiverzitu, prinášajú smrť hmyzu a vtáčikom-mláďatám v hniezdach a podobne. Pod tlakom týchto protestov boli v posledných rokoch tieto preventívne a kontrolované spaľovania stále zriedkavejšie a v niektorých štátoch Austrálie boli v štátnych lesoch a národných parkoch zakázané.

Pri každej prírodnej katastrofe sa hľadá jej pôvod a tak pri lesných požiaroch prvou otázkou je, kto bol podpaľač. Odpoveď nie je jednoznačná. Sú prirodzení podpaľači, najčastejšie je to blesk. Ale sú aj ľudskí podpaľači; niektorí neumýšelní, ako sú výletníci, ktorí neuh-

sia po sebe oheň, alebo fajčiari, ktorí ne-dbanlivo odhodajú tlejúcu cigaretu. Sú však aj zámerní podpaľači, ktorí to robia zo zvrátenej záľuby. A tých je oveľa viacej, než by človek predpokladal. Podľa hlásenia polície, len v jednom štáte – v New South Wales – bolo za posledných desať týždňov (t. j. od novembra 2019 do 14. januára 2020) z úmyselného podpaľactva obvinených 24 osôb, ktoré boli prichytené pritomto zločine. Predpokladá sa, že tých neprichytených bolo aspoň toľko, ak nie viacej.

Lesné požiare spôsobili veľké škody, ale na druhej strane vyvolali u ľudí – nielen v Austrálii, ale na celom svete – toľko prejavov ochotnej pomoci, láskavosti, súcitu, hmotnej a morálnej podpory, že to presahuje všetky očakávania. Hasičom prišli na pomoc ich druhovia z Nového Zélandu, Kanady, Singapúru a iných krajín. Z USA prišli nielen pomocníci, ale aj helikoptéry a na hasenie lesných požiarov osobitne vyzbrojené lietadlá, tzv. air tankers. Postihnutým oblastiam prichádza

pomoc od vlády, od rozličných charitatívnych organizácií od podnikov, spolkov i jednotlivcov. Priam dojímavá je starostlivosť aj o divú zver, ktorej sa poskytuje krmivo. Vyhľadávajú sa zranené zvieratá, ošetrujú sa ich rany.

Záverom by som chcel dodať, že lesné požiare sú akoby "normálnou" časťou austrálskej prírody, ktorá sa dlhým historickým a biologickým vývojom prispôbila k ich každoročnému výskytu. Doporodá flóra a fauna má priam zázračné schopnosti rýchleho zotavenia a oživenia. Keď sa lesom preženie požiar, spáli len lístie, suchú kôru a niektoré tenšie haluzie. Vzhľad lesa po požiaroch je priam apokalyptický a človek by si myslel: toto je koniec. A skutočne je to koniec listnatých alebo ihličnatých stromov importovaných a presadených sem z Európy alebo z Ázie. Tie takúto živelnú pohromu neprežijú.

Doporodé austrálske stormy sú však v tomto ohľade oveľa odolnejšie. Po horúcom a suchom lete prídu zimné dažde a obhorené stromy ožijú, do lesov sa navráti hmyz, plazy, vtáctvo a dive zvieratá. Dokonca vyrastú nové stromy, ktorých plody doslova čakali na oheň. Semená niektorých druhov austrálskych eukalyptov ("gum trees") majú totiž takú tvrdú a hrubú škrupinu, že sa otvoria iba vtedy, keď oheň urobí tento povrchový obal tenším a krehkejším. Pre tieto semená oheň neznamená zánik, ale život...

O tieto menej známe skutočnosti spojené s lesnými požiarimi sa tu chcem podeliť s mojimi starostlivým i priateľmi na Slovensku.

FRANTIŠEK VNUK

Vo svojom príspevku čiastočne nadviazem na referát z konferencie v Nitre 25. apríla 2017. Pokúsím sa naznačiť odpoveď na otázku, ako je možné, resp. vďaka komu Tisova pamäťová stopa prežila takmer polstoročie totality a následne, po roku 1989, jej prejavy intenzívne vytryskli. V prvom rade sa pamäť na Dr. Tisu systematicky udržovala v slovenskom exile. Tu sa mohla pomerne slobodne pestovať a rozvíjať. Pokiaľ ide o domáce prostredie, udržovala sa dvoma cestami: negatívnou – teda útokmi, očierňovaním zo strany československého štátu. Nech však boli útoky či odsudzovanie akokoľvek silné, udržovali Tisovo meno v pamäti a vedomí ľudí. Pre československý štát i režimy, ktoré v ňom vládli, bol Tiso arci-nepriateľom. Bol totiž symbolom slovenskej samostatnosti, katolíckej cirkvi a tiež protibolševického stanoviska. Kľúčový bol prvý aspekt, preto mal byť ako symbol slovenskej štátnosti exemplárne potrestaný. Jeho odsúdením sa malo v prvom rade dokázať, že je zločinom odlúčiť Slovensko od českých krajín.

Positívna spomienka mohla v časoch národnej neslobody od roku 1945 prežívať len v súkromí rodín, individuálne u pamätníkov prvej Slovenskej republiky. Občas dochádzalo aj ku generačnému prenosu v rodinách. Informácia o ňom bola súčasťou vtedajšej dvojtvárou života, dvojkoľajnej výchovy. „Bolo to takto, ale nikomu to nehovor!“ mohli neraz počuť deti od svojich rodičov či starých rodičov.

Osobitným spôsobom pamiatku Tisu i prvej SR – tieto veličiny boli spojené – , niesli politickí väzni. Boli ostrovčekmi slobodného myslenia a kontinuity tradičných kresťanských a národných hodnôt v období československej komunistickej totality. Niesli ju vo viacerých generačných či trestaneckých vlnách. Od tej prvej, mohutnej vlny, tzv. retribučných väzňov, až po tých neskorších. A keďže totalitný režim padol skôr, než umrel posledný politický väzeň, mnohé spomienky a svedectvá mohli byť zachytené.

PREJAVY A FORMY ODPORU

Keď po šiestich rokoch štátnej samostatnosti Slovenská republika zanikla, Slovensko a Slováci boli začlenení do Československej republiky. Podobne ako po roku 1918 proces začleňovania sprevádzali ťažkosti. Ak aj nešlo priamo o odpor, v obyvateľstve za prvou SR prevládala značná ľútosť. Museli to priznať aj autori analýzy situácie na Slovensku, českí dôstojníci štátnej bezpečnosti, v správe určenej prezidentovi Benešovi z 29. mája 1947: „Kultúrne se podľa našich správ Slovensko vnějším způsobem proti roku 1938 znatelně povzneslo. (...) Všude je možno vycítili lítost nad tím, že se nepodařilo samostatný stát udržet.“

Bolo len prirodzené, že po nástupe, resp. obnovení československej cenzúry sa začali rodiť a rozširovať viaceré tituly ilegálnej (podzemnej) tlače, priameho predchodcu neskorších samizdatov.

Obnovený československý štát sa obával aj slobodnej krajanskej tlače. Už v roku 1946 zakázal odoberať a rozširovať slovenské časopisy vychádzajúce v Kanade a USA (napr. Jednota, Slovák v Amerike, Slovenská obrana, Kanadský Slovák, Os-

adné hlasy a i.) a cenzuroval aj korešpondenciu do cudziny i z cudziny na Slovensko.

Ako reakcia na štátnu cenzúru tak prirodzene vznikala podzemná tlač. Fakticky všetky ilegálne skupiny a tlačoviny boli založené na idej Slovenskej republiky, pričom Dr. Tiso bol jej symbolom. Skupina Štefana Chalmovského tlačila ilegálneho Slováka; skupina Jozefa Bačkora vydala letáky i protest voči Tisovmu zatknutiu. V lete 1945 bola v Malackách založená Štatistická tajná ilegálna služba; skupina vytlačila tisíc kusov letákov o SR a Tisovi; ďalšie skupiny vznikli v Bratislave, Trnave (tá vydávala ilegálne noviny Slovák, Tisovec) či Trenčíne (Pavol Jančovič a spol.). Možno povedať, že najväčší

MARTIN LACKO

Tiso v podzemí a u politických väzňov po roku 1945

odpor bol u mladých, u mladej inteligencie. V ilegálnom hnutí bolo zapojených mnoho bývalých funkcionárov Hlinkovej mládeže.

Cenné informácie o náladách obyvateľstva poskytujú aj svedectvá politických väzňov zachytené či už v časopisoch a tlačovinách jednotlivých stavovských organizácií (Konfederácia politických väzňov Slovenska, resp. Politickí väzni – Zväz protikomunistického odboja), ale aj pracovníkmi Ústavu pamäti národa (ÚPN), ktoré sa dnes nachádzajú v jeho archíve.

Jedným z prvých dokladov spontánneho odporu je akcia skupiny mladých v Spišskom Podhradí, na čele s Viliamom Barényim, ktorý bol v uniforme Hlinkovej mládeže. V noci z 13. na 14. marca 1945 vylepovali k šiestemu výročiu 14. marca plagáty typu „Nech žije prezident Tiso“, „Slováci, chcete byť zas otrokmi Beneša?“ či „Smrť komunizmu“. Československý milicionár mladých udal sovietskym bezpečnostným orgánom, NKVD.

Načrime aj do bohatého archívu osobných svedectiev v ÚPN. František Štassel spomína, že začínal v Skautingu, potom prešiel do Hlinkovej mládeže. Mali tu dobrých vedúcich, „od ktorých som čerpal práve tie slovenské národné myšlienky, výchovu k vlastenectvu, k slovenskému národu“, čo pokračovalo i na školách i v Sdružení katolíckej mládeže. „Z tohto prostredia i môj život taký by som povedal národnostný sa odvíjal a to ovplyvňovalo i môj prístup k udalostiam po vojne, po roku štyridsaťpäť, keď sme ich vo Zvolene prežili predtým SNP, vnímali sme to, aspoň ja a moje okolie, ako likvidáciu slovenského národa. Náš názor bol na to, že Slovenská republika, Slovenský štát sa nemal ako suverénny štát likvidovať, malo sa napraviť len jeho politické zriadenie...“ Práve to bol pre neho aj jeden z podnetov k odbo-

jovej činnosti: „No a z tohto titulu sa organizovali i nejaké skupiny, nielen proti tomu, že vznikla Česko-slovenská republika, že bol zlikvidovaný Slovenský štát, ale i na základe toho, ako sa vyvíjali udalosti po voľbách z roku 1946, keď vyhrala Demokratická strana, ale k moci sa dostávali čím ďalej viac komunisti.“ Štassel bol vyšetrovaný ŠtB už v apríli 1947, a to za rozširovanie letákov s Tisovým portrétom. Potom bol zatknutý aj na jeseň roku 1947 a v roku 1950 bol odsúdený Štátnym súdom. Podľa obžaloby ich skupina mala za cieľ propagovať myšlienky samostatného slovenského štátu a „vychvaľovaním zdanlivých predností tohto štátu, štátneho útvaru a osoby doktora Jozefa Tisu získavať ľudí pre túto ideu...“

zostom Korec v roku 1997, ktorý ju označil za „udalosť pre Slovensko vtedy otrasnú. Bola to a je to prvá a jediná poprava kňaza za dlhých 1100 rokov Nitrianskej diecézy a na Slovensku vôbec.“

Obavy ľudovodemokratického režimu z možných ľudových nepokojov počas Tisovho procesu boli obrovské. Už 21. septembra 1946 na porade veliteľov bezpečnostných a vojenských zložiek na Slovensku bolo rozhodnuté, že žiadne demonštrácie nebudú tolerované a v prípade nepokojov budú podozrivé osoby internovať. Na ochranu Krajského súdu a s tým súvisiacich služieb bolo vyčlenených až 884 príslušníkov Zboru Národnej bezpečnosti a posádkové veliteľstvo

prívržencov, aby sa vyvarovali účasti na akýchkoľvek aktivitách v Tisov prospech. Odsúdila činnosť „ľudáckeho podzemia“. Ešte viac hrozbu údajného „ľudáckeho separatizmu“, zdôrazňovali komunisti. Odbojárske organizácie, ktoré boli v ich vleku, zvolali na 21. marca do Bratislavy veľkú demonštráciu svojich členov namierenú proti Jozefovi Tisovi. Napokon, obavy z aktivít v prospech Jozefa Tisu prenikli aj do cirkvi.

Národný súd, povereníctva, vládne kruhy i prezidentská kancelária boli zavalené tisíckami listov a najrôznejších apelov.

Mohutnými policajno-vojenskými opatreniami sa podarilo predísť masovým demonštráciám, ale ľud si našiel spôsoby, ako prejavovať svoj smútok a vzdor. Zvonili zvony, ľudia nosili čierne pásky na rukávoch, slúžili sa zádušné sväte omše, objavili sa letáky, nápisy atď. Letákové akcie za Tisu trvali od leta 1945 až do leta 1947. Po poprave sa rýchlosťou ohňa šírili po Slovensku pohľadnice s jeho podobizňou, jeho Posledný odkaz, Posledný pozdrav i Dievtník za jeho blahorečenie.

Okrem petícií (ktoré sa, pochopiteľne, rozbehli ešte v čase Tisovej väzby), letákov a rôznych tlačovín sa nálady ľudu prejavovali aj v tvorbe nápisov – na plotoch, múroch, chodníkoch, v skladaní rôznych sloganov, hesiel či rýmovačiek. Ako uvádza historik František Vnuk, „keby ich mal človek zozbierať, bola by z nich celá antológia.“

Osobitnou kapitolou je básnická tvorba. Zbierka básní venovaných Tisovi z roku 2004 obsahuje takmer 150 básní, pričom odvtedy sa objavili aj ďalšie.

Ako zaujímavosť možno uviesť aj údajnú spojitosť medzi Tisovou popravou a fenoménom údajných zjavení Panny Márie pri Šišove, resp. Tvrdomesticiach. Ako spomína jeden z Bánovčanov, Ján Gleiman, „po Tisovej potupnej poprave sa šepkom šírili podivné zprávy o nadprirodzených zjaveniach Panny Márie v šišovskom chotári neďaleko Bánoviec i o krvných fľakoch na stene Tisovej väznice, ktoré vraj nevedeli odstrániť.“

Krátko po úradnom skončení Tisovho prípadu, 7. júna 1947, podal hlavný obžalobca Národného súdu Dr. Ludovít Rigan povereníctvu spravodlivosti správu o „stave pokračovania v trestných veciach podľa zákona č. 320/1940 Sl. z.“ Podľa nej sa od mája 1945 do decembra 1946 bolo zistených vyše 1700 občanov, ktorí sa dopustili trestných „protištatných“ činov, ktorých sa Rigan vyjadril, že „väčšinou sú ozveňovanou trestného pokračovania a odsúdenia Dr. J. Tisu“. Išlo tu o ľudí, na ktorých bolo podané trestné oznámenie alebo ktorí boli súdne stíhaní, pretože boli prichytení pri trestnej činnosti ako napr. rozširovaní letákov a tlačív s výzvami na prepustenie Dr. Tisu, za kritiku prezidenta Beneša či iných predstaviteľov a exponentov ľudovodemokratického režimu. (Tieto prejavy boli kvalifikované ako „zločin vychvaľovania trestného činu“) Hoci ide len o prvú fázu procesu, a len zachytené prípady, jej obsah je veľmi pestrý. Ako prípad „ťažšieho rázu a väčšieho rozsahu“ Dr. Rigan označil trestnú vec proti Dr. Štefanovi Chalmovskému z Topoľčian (2. marec 1946), kde bola podaná obžaloba na 23 ľudí.

(Pokračovanie na 10. strane)

SÚD, POPRAVA A ICH ODOZVA

Silný impulz dostalo podzemné hnutie v roku 1947 v súvislosti s popravou prezidenta Tisu. Násilná smrť katolíckeho kňaza ako výsledok politického procesu, navyše išlo o prezidenta štátu, ktorý v obyvateľstve požíval vynikajúcu povesť, bola v prevažne katolíckom národe nielen šokom, ale doslova čímsi diabolským. Správa o nej vyvolala na Slovensku silnú ozvenu, na ktorú tí, čo ju prežili, nikdy nezabudli. Inými slovami to vyjadril kardinál Ján Chry-

v Bratislave okrem nepretržitého hliadkovania pri dôležitých objektoch na eventuálny zásah voči Tisovým priaznivcom držalo v pohotovosti aj zvláštnu jednotku v sile 180 vojakov so šiestimi tankami a šiestimi pancierovými automobilmi.

Napriek tomu k niekoľkým nepokojom na jar 1947 došlo. Menšie ľudové manifestácie za Tisu sa konali v Novom Meste nad Váhom, Chynoranoch, Trnave a i. Prvá a najväčšia bola v Piešťanoch. Na sviatok svätého Jozefa 19. marca 1947 ráno sa zišli piešťanské ženy na manifestácii pred okresným úradom a žiadali amnestiu pre Dr. Tisu. Postupne dav demonštrantov rástol na 1200 až 1500 osôb. Skandovali heslá ako „Sláva Tisovi“ i náboženské heslá. Zatváranie trvalo niekoľko dní. Odvlečených bolo asi 280 žien. Domov sa vrátili až 25. mája 1947. Z organizovania série verejných nepokojov v Piešťanoch bezpečnosť podozrievala najprv jezuitov. Michal Potocký SJ sa ocitol na desať dní vo väzbe. Do Bratislavy esenbáci eskortovali aj pátra Ludovíta Eiselleho, ktorý bol predstaveným kláštora jezuitov. Dp. Vojtech Žilinčan z Krakovian, pápežský komorník, obvinený z príprav manifestácie, si odsedel za celú aféru 11 mesiacov.

Za prejavy sympatií k bývalému prezidentovi bol potrestaný aj maturitný ročník piešťanského gymnázia.

O pol roka po demonštrácii, 2. novembra 1947, bol zastrelený piešťanský farár, bývalý starosta Piešťan a tiež predseda okresnej organizácie HSES, a predovšetkým miestna autorita, Alexander Šindelár. Vrah nebol nikdy nájdený a Šindelárov prípad sa stal na desiatky rokov tabu.

Strach režimu z piešťanskej demonštrácie musel byť enormný a preniesol sa do najvyšších politických kruhov.

Vedenie Demokratickej strany už na druhý deň po jej konaní vydalo obežník, v ktorom vyzývalo svojich

Čas plynie ako voda a na stránkach dvojtýždenníka Kultúra môžete čoraz častejšie pozorovať príspevky o autoroch slovenskej katolíckej moderny, ktorých biografii si pripomínáme pri príležitosti ich storočnice. A veru už aj najmladšie jadro autorov slovenskej katolíckej moderny dostihlo toto významné jubileum.

Pred niekoľkými dňami sme si pripomenuli sté výročie narodenia Jána Motulka, ktorý prišiel na svet v obci Malá Lodina 12. januára 1920. Spoločne s Pavlom Hrtusom Jurinom či Karolom Strmeňom patril k laickým predstaviteľom tohto umeleckého zoskupenia. Janko Motulko sa však viackrát vyjadril, že sa cítil skôr len duchovne spriaznený s autormi katolíckej moderny, za ktorých pokladal šiestich katolíckych duchovných: Pavla Gašparoviča Hlbinu, Rudolfa Dilonga, Jána Harantu, Mikuláša Šprinca, Pavla Ušáka Olivu a Svetoslava Veigla. Ako tvrdí Jozef Brunclík v závere prvej kapitoly dosiaľ jedinej vedeckej monografie o literárnej tvorbe Jána Motulka s názvom „Introvertnosťou ku katarzii (Lyrický svet v tvorbe Jána Motulka)“, ktorá vyšla v roku 2014 (2. doplnené vydanie v roku 2017), bol to jeho celoživotný postoj, „zakladajúci sa na introvertnej povahe hlbavého intelektuála – nikdy nechcel nikam patriť, aby príliš nevyčnieval; vždy si totiž vystačil sám so svojou rodinou a poéziou“ (Brunclík, 2014, s. 28).

Ako jeden z posledných žijúcich autorov, ktorý ešte priamo patril k silnému jadrú básnikov menovaného zoskupenia, slobodne sa formujúceho od 30. rokov 20. storočia až do roku 1948, reprezentoval nesporný význam katolícky orientovanej umeleckej tvorby až do svojej smrti – zomrel 7. septembra 2013 v Bratislave. Jeho mimoriadny básnický talent, inšpirovaný a rozvíjaný tvorbou od neho starších básnikov katolíckej moderny Jána Harantu či Janka Silana, jasne dosvedčila debutová zbierka „Blíženci“, ktorá mu vyšla v roku 1944, t. j. v čase nástupu povstania, čo zrejme značne ovplyvnilo jej okamžitú recepciu, pretože existenčné „problémy, ktoré vtedy sužovali väčšinu obyvateľstva, neúmyselne odsunuli tento básnický debut do šedej hmloviny nevšímavosti“ (Brunclík, 2014, s. 49). Dobová literárna kritika napriek tomu oneskorene, ale predsa, pozitívne zareagovala na debut Jána Motulka. Na základe básnického výrazu uvedenej zbierky ho nazval literárny kritik Július Pašteka vyznávačom „tichej lyriky“, pretože práve ona predstavuje navonok síce tichú, nehlučnú, ale o to naliehavejšiu výzvu, v ktorej dôraz kladie na vnútorné hodnoty človeka, ľudstva a vieru v Boha. I Jozef Brunclík reflektuje Motulkov debut ako umelecky vyzretý plod, prerastajúci do „nadpozemských túžob, zosobnených v skromnosti, pokore, prosbe a katarzii“ (Brunclík, 2014, s. 51).

Po vydaní druhej básnickej zbierky s názvom „V mimózach vietor“ (1947), zväčša naplnenej básnikovými reminiscenčnými motívmi na obdobie druhej svetovej vojny, ktorá zaznamenala oveľa väčší ohlas literárnej kritiky ako debutová zbierka, nasledoval súbor psychologizujúcich noviel z domáceho i frontového prostredia „Z ohňa a krvi“ (1948), pričom až po dlhých dvadsiatich dvoch rokoch vydal básnickú skladbu „Zobúdzanie popola“ (1970), ako reakciu na nedobrovôľné mlčanie, ktorou generácia i ideovo uzatvára kruh katolíckej moderny, hoci sa k nej nikdy manifestačne nehlásil. Istú spätosť svojej slobodnej myšlienkovvej väzby s katolíckou modernou však potvrdil v máji roku 1947 na večierku katolíckej poézie – mnohými chápaný ako verejná prezentácia katolíckej moderny –, prezentujúcej svoje krédo na tému „sloboda poézie.“ Motulko poukázal na skutočnosť, že poézia sa rodí v tichu a potrebuje ticho pre svoj život, musí byť jasná ako krištál. Ale tá skutočná poézia je len jedna. Je to tá svätica, je to tá kráľovská dcéra, ktorá cíti všetku zodpovednosť za svoje činy. Takto by sme mali pozeráť na poéziu a takto ju chápať v jej posvätení. Neprijemným paradoxom Mo-

tulkových slov o „slobode poézie“ však bola realita v podobe jej ohrozenia a nebezpečenstva nastupujúcou komunistickou ideológiou, ktorá ovládla všetky sféry kultúrno-spoločenského života. Aj preto mu až v ére slobody vyšli básnické zbierky „Fialové žalmy“ (1992), „Havrania zima“ (1996), „Strmé schody“ (2000) či „Čas Herodes“ (2003). Posledná menovaná vznikla ako odozva na februárový prevrat 1948 a po mnohých rokoch sa po samizdatovom vydaní dočkala aj regulárneho knižného vydania, a to dokonca i v českom preklade zásluhou obdivovateľa slovenskej poézie Martina Kučeru. Motulko alegoricko-apokalyptický obraz básnickej skladby jasne prezentoval pofebruárové spoločensko-politické následky, pričom daným dielom básnik doslova obraňoval česť a mravnosť modernej slovenskej poézie po druhej svetovej vojne. Vizionársky v nej predvídala, čo prinesie štátom východného bloku komunistický režim. „Biblický námet betlehenských vrážd novona-

literárnej štúdiu „Detská tvorba Jána Motulka v ére slobody“ uviedol fakt, že i keď mal autor veľmi blízko k detskému čitateľovi, nepatrí k typickým spisovateľom pre daný čitateľský okruh, predsa však vytvoril milé, subtilné knižky pre malých percipientov. Zo všetkých sála spätosť s vnímaním fenoménu detstva, ktoré autor nosil stále v sebe vyše deväťdesiat rokov, pričom svojich detských hrdinov predstavoval ako hybný duchovno-kresťanský motív Kristových apoštolov. Detailnejšie som sa k tejto časti jeho tvorby vyjadril v článku „Motulkovo detstvo v srdci ukryté“, ktorý bol publikovaný v Kultúre roku 2010 (č. 4, s. 8 – 9).

Anton Baláž v rozhovore s Jánom Motulkom, uverejneným v periodiku Bibiana pod názvom „Detstvo nosím v sebe“, poukázal na autorov debut pre deti „Ježiško v prírode“ (1946), ako na poéziu, „ktorá až do februárového zlomu v roku 1948 bola prirodzenou súčasťou slovenskej detskej literatúry“ (Baláž, 2004, s. 29). Taktiež

Boh je Láska

K storočnici básnika Jána Motulka

rodených detí kráľom Herodesom poskytol Motulkovi formu, obsah však personifikoval do času nástupu komunistickej diktatúry. Už prvé verše zbierky vzbudzujú neistotu a strach: „Čosi tu páchne pušným prachom, / čo srdce v láske nevysloví. / Jak žrec rehce krvi atóm, / praskajú čisté krovy, / už sa rúca, / po lícach steká vyschlý plač a / choré pľúca / dýchať nevystačia“ (Brunclík, 2014, s. 99). Svojimi poslednými básnickými zbierkami „Na Božej brúske“ (2005) a „Jesenné paberky“ (2010), ktoré sa niesli v znamení kontemplatívnych a sebareflexívnych výpovedí, zavŕšil Motulko svoje umelecké dielo, nesúce príchut' skúseností človeka, ktorý zažil mnoho nelichotivých udalostí ľudstva, avšak vždy na ne dokázal reagovať vlastným postojom, ukotveným a prameniacim v teologicko-filozofickom uvedomení.

O Motulkovom básnikom, duchovnom i tematickom spriaznení s katolíckou modernou a jej predstaviteľmi (Jánom Harantom, Rudolfom Dilongom, Jankom Silanom či Svetoslavom Veiglom) teda nemáme pochýb. Avšak málokto pozná daného autora aj z pozície spisovateľa pre deti a mládež. Hoci Jozef Brunclík vo svojej

dodáva, že išlo o podobný typ poézie, obsahujúcej kresťanské symboly, ako písala svojho času Ľudmila Podjavorinská či Mária Rázusová-Martáková.

Apoštol, ako termín používaný v Novom Zákone a v preklade z gréčtiny znamená posol, má v zmysle hybného duchovno-kresťanského motívu Motulkovej detskej spisby svoje opodstatnenie aj v jeho ďalšom diele pre deti a mládež s názvom „Koledy (Betlehemci, Traja králi)“, ktoré vyšli v roku 1947 vo Vydavateľstve Spolku sv. Vojtecha pod autorským pseudonymom Anton Holica. Ide o divadelné hry kratšieho rozsahu, ktoré najmä u starších percipientov vyvolávajú spomienku na koledníkov svojho detstva, pričom Anton Baláž dodáva, že v rokoch komunistického totalitného režimu sa potlačenie, až zákazom náboženskej koledy navždy „vymazal, ba zničil celý jeden nádherný svet, ktorý prinášal veľký citový zážitok práve deťom“ (Baláž, 2004, s. 32).

Motulkovu snahu o verejné oživenie religiozity, vitality náboženstva a záujmu percipientov, či už detských alebo dospelých, o spirituálne hodnoty prostredníctvom umeleckej literatúry, napokon

Básnici Ján Haranta a Ján Motulko

zatlačila do úzadia na dlhých štyridsať rokov komunistická totalita. K detskej tvorbe sa vrátil až v polovici 90. rokov 20. storočia vo veršovanej rozprávke „Nezábudka“ (1996) a v roku 2000 mu vyšlo prvé vydanie útlej knižky veršikov s názvom „V Ježiškovej škole“. Dlhoročná absencia autora vo verejnom literárnom živote však neubrala nič z jeho poézie, ktorá je súzvučná s echom a znakmi Večnosti, ponúkajúcou človeku nádej na vyslobodenie v Božom vykúpení. Motulko priznal, že hoci musel zo známych dôvodov verejne mlčať, nikdy pole umeleckej literatúry neopustil, pretože detský svet nosil stále so sebou ako svoju tvár. Jeho tvorba zostala naďalej autentickým ľudským i umeleckým krédom človeka a básnika, ktorý pochopil skutočnosť, že detská poézia nie je len poéziou pre deti, ale aj mostom porozumenia medzi svetom dospelých a svetom dieťaťa. Toto vzájomné porozumenie potom vedie básnika k vnútornej, subjektívnej zainteresovanosti a dáva umeleckým dielam punc tvorivej nevyhnutnosti.

Knižka veršov „V Ježiškovej škole“, ktorou autor vkusne vyplňal medzery v tvorbe pre deti s náboženskou tematikou, vyšla ako prvé vydanie v edícii Deťom vydavateľstva LÚČ v roku 2000. Je vlastne pokračovaním Motulkovej debutovej knižky pre deti „Ježiško v prírode“. Ako dodal sám autor, verše neboli celkom nové, len „ich nedávno vyhnal z hlavy a doplnil niektorými z tých starých, aby vytvorili akýsi prírodný, takmer ročný oblúk“ (Baláž, 2004, s. 33).

Detskí hrdinovia sú v Motulkovej poézii, ktorá je venovaná práve im, duchovno-kresťanským motívom Kristových apoštolov, pretože aj sám autor chápal vznik týchto veršikov ako literárne i nábožensky motivovaný základ pre malých percipientov. Ved' aj jeho „malé dcéry, ktoré v nasledujúcich rokoch prišli na svet, hneď ako sa začali učiť hovoriť, už sa s nimi spriatelili a postupne vedeli všetko naspamäť. A dnes, keď už samy majú svoje deti, ešte tieto veršiky recitujú, a tak odovzdávajú štafetový kolík ďalšiemu pokoleniu. (...) Ja by som bol veľmi rád, keby nám naša najmladšia generácia neuletela z detského raja“ (Baláž, 2004, s. 30 a 33). I z tohto dôvodu možno súhlasiť s tvrdením Jozefa Brunclíka, že „akceptovaná dvojdomosť autorského subjektu nebola Motulkovou literárnou schizofréniou, únikom, skrýšou, ale bola cieľnou, zámernou snahou“ (Brunclík, 2014, s. 84).

Na záver treba spomenúť, že v súčasnosti sa finalizuje súborné vydanie básnického diela Jána Motulka, ktoré zostavuje Jozef Brunclík a malo by vyjsť na jar tohto roka v prešovskom vydavateľstve FACE pod názvom „Za nekonečnom svitá“. Okrem doteraz knižne publikovaných zbierok autora bude obsahovať aj tie, ktoré ešte knižne publikované neboli. Súčasťou vydania budú aj básne, ktoré vyšli len v časopisoch alebo zostali len v rukopisnej podobe. Máme veľkú radosť, že takáto publikácia uzrie svetlo sveta práve v roku Motulkovej storočnice.

JÁN GALLIK

BOH JE LÁSKA

1.
Otváram ústa, a otázka:
pýtam sa srdca, čo si, láska?

Ako sa snúbiš so životom?
Aká si pred a aká potom?

Samotná si? Je vás viacej?
A či ste spriechne? Či ste vriace?

Ste láska z nebies? Od oltára?
Ste jedna len, a tisícvára?

Ste bôle, muky? Medné slasti?
Ste uzdravenia z nardu masti?

Otváram ústa, šeptám hlásky.
Spovedám sa z bôľov lásky.

2.
Láska má tisíc tváří.
Je pečať na oltári
obetného bôľu.

Láska je nakříž ruky,
život i smrť spolu.

Láska je výkrik časom:
ja som to, ja som, Ja Som.

3.
Láska má tisíc tváří.
Láske sa v bôli zdarí.

Láska je Amor Dei,
chodníček v beznádeji.

Láska sú Božie rany,
život obetovaný.

4.
Láska má tisíc tváří.
A ešte dačo vyše.
V láske sa všetko zjarí,
keď srdce srdcom píše.

Stojíme v nej dojatí,
stojíme v nej bez slova,
v milosti a v objatí:
láska láskou obnova.

5.
Láska má tisíc tváří,
láska je tesná brána,
z nej rajska milosť žiari.

Láska je piata strana,
strmina Božej výše,
v ktorej sa večnosť píše.

Láska je tesná brána
krvou i trním draná,
výkrik nebesiam.

Láska je tesná brána
uprostred lásky drám.
Láska je Boží chrám.

Láska sú útočistiá.
Láska sú päť rán Krista.

Tak staň sa, čo sa stane:
Láska je Zmŕtvychvstanie.

Aleluja.

(apríl 2012)

(Lofaj, Ján (zost.). Pod krížom.
Ježiš maľovaný na Slovensku.

Bratislava: Ján Lofaj, 2013, s. 138, 148, 156,
164, 172); *Iluminácie. Literárna príloha Katolíckych novín* 2013. (Ed. Monika Kekeliaková).
In *Katolícke noviny*. ISSN 0139-8512, 2013,
roč. 128, č. 7, s. 3 (16 s).

NÁVŠTEVA PO ROKOCH

Prichádzam k Tebe, jak vždy sivou brádkou,
prichádzam, Janko, jak vždy v dôvere.
Doma si? Doma? Sám len, či aj s mamkou?
Na okno klopem, srdcom na dvere.

Ach, desať rokov! Toľko som tu nebol,
a klopem, klopem, či sa dovolám?
Aj teraz idem potešiť sa s Tebou,
posedieť v izbe i vyjsť do poľa...

Hej, som tu správne? Je to Tvoja fara?
Na dvere klopem, na tie, či iné?
Čo sa tu deje? Nik mi neotvára...
Kde som to? V Zákopčí, či vo Svinnej?

Itamo, i tu, ved' si všade doma,
pokorná duša, Bohu oddaná,
mysľou i srdcom, s nimi obidvoma,
kráčajúc cestou vyznačenou od Pána.

Otváraj, Janko, nech sme zase spolu,
za veľa chcem Ti, hoci bez slova,
keď sadneme si k prikrytému stolu,
očami, srdcom, vrúcne ďakovať,

najprv, že mňa si na slnečnom lúči,
dnes už viem dobre, že to pomôže,
na krídlach veršov smelo lietajú učil
ja Eliáša k nebu Jahve na voze,

ale i za tých, i keď sa to nezdá,
čo sklonili sa k Tvojmu ramenu
a zlietli sa jak do rodného hniezda
sýkorky Tvoje k horúcemu Plameňu...

Počuješ, Janko, vyjdi smelo stade,
kde som Ťa videl chlebič veršov hnieť
a pozri očkom, koľkí sme tu v rade,
čo sme Ti prišli ďakovať a vzdať Ti česť.

Zdravíme si Ťa, naše slová šuštia
jak na ruženci pôstne z dravase.
Janko môj, i Ty otvor nemé ústa,
pokrop nás veršom všetkých po hlase.

Ach, Janko, nik už neotvorí dvere?
Namiesto Teba tabuľka len úbohá?
Stojíme pred ňou v takej dobrej viere,
Janko, že Ty si doma – u Boha...

(4. 3. 1993)

S básnikom Jánom Motulkom sme sa poznali niekoľko desaťročí. Neraz som býval hosťom v jeho byte na Kapitulskej ulici č. 2 v Bratislave. Bol čitateľom Kultúry od jej prvého čísla až do samého odchodu na Večnosť. Keď pocítil, že sa jeho chvíľa blíži, odovzdal všetky ročníky Kultúry Seniorátu jezuitov v Ivanke pri Dunaji. Na fotografii sme vedno s jeho manželkou Valériou, rod. Jindovou, ktorá rovnako ako jej sestra Angela (Čimová) v mladosti písala a publikovala verše. Fotografia je chvíľu po pohrebe básnika Aloša Stankovského, redaktora Kultúry a Novej práce, ktorého ostaty spočívajú v Bílkových Humenciach na Záhorí. Teodor Križka

Tento príhovor mal pôvodne odznieť ako zdravica k deťom desaťdesiatke drahého priateľa Antona Semeša. Ale Bohu sa zaľúbilo inak a povolal ho k sebe desať dní pred jeho 90. narodeninami. A tak namiesto "živio!" a "mnohaja ljeta" pripadá nám zvať "Večnaja pamjat'!" a prosit' všemohúceho a milosrdného Boha, aby udelil večné odpočinutie a prijal do raja svojho verného služobníka Antona.

V nebohom Tónkovi odchádza do večnosti osoba mimoriadnych kvalít: kňaz, trpiteľ za vieru, politický väzeň č. A-05658, historik, dissident, vydavateľ a rozširovateľ samizdatovej a režimom zakázanej náboženskej literatúry, verný priateľ a obetavý pracovník na Božej roli i na roli národa dedične dobrý človek.

Jeho životné osudy boli výrazne poznačené krutou dobou, v ktorej nám bolo prisúdené žiť. Bolo to obdobie, keď každý z nás bol vystavený ná-ročným zaťažujúcim skúškam, kde sa tvrdo preverovala sila charakterov. Je len málo jednotlivcov, ktorí zložili maturitu s takými skvelými výsledkami ako dnes už nebohý Tónko Semeš.

Jeho osobnosť a charakter sa formovali v tichom prostredí zemplínskej obce Ložín, neďaleko Michaloviec, kde sa narodil 30. januára 1930. Vyrastal v kruhu kresťanskej a – ako on hovorí – "železničiarkej" rodiny. V Ložine prežíval svoje detské roky, tam navštevoval základnú školu a z piateho ročníka ako 11-ročný prechádza na stredoškolské štúdium do Michaloviec. Tu sa začína prejavovať jeho túžba po kňazskom, alebo trošku presnejšie: po rehoľnom povolaní. Upútal ho duchovno-pastoračný štýl saleziánskej rehole. Saleziáni mali v Michalovciach faru, oratórium a mládežnícke stredisko. V tom čase to bola relatívne mladá rehoľa (založil ju sv. Ján Bosco v Taliansku v roku 1874 a rehoľa začala svoju činnosť na Slovensku v roku 1924), ktorá sa zameriavala – a zameriava sa doteraz – na "celistvú výchovu mladého človeka".

Z piatej triedy gymnázia odchádza v roku 1946 do Trnavy, kde popri štúdiu sa začína aj jeho prípravná formácia na rehoľné povolanie. Saleziánsky noviciát absolvoval vo Sv. Beňadiku nad Hronom (dnes: Hronský Beňadik). Túto nádejnú cestu ku kňazskému povolaniu násilne prerušila tzv. barbarická noc v apríli 1950, keď komunistický režim násilne zlikvidoval mužské rehole v Česko-Slovensku. Rehoľníci boli deportovaní do tzv. koncentračných kláštorov a študenti do prevýchovných pracovných táborov. Tónko ako študent (dva mesiace pred maturitou!) bol medzi tými, ktorých spočiatku internovali s dospelými rehoľníkmi, ale v zápätí oddelili od ich mentorov a odviekli do západnej časti štátu na "prevýchovu". Bol nasadený najprv pri Líbave na Morave, neskoršie v Plzni, kde pracoval na stavbe kasární pre tankistov.

Drastický zákrok proti rehoľiam mu znemožnil pokračovať v príprave na kňazstvo, ale nijako neoslabil jeho túžbu po kňazskom povolaní. A keď sa to nedalo v domácom prostredí, rozhodol sa realizovať svoj cieľ v cudzine. To však znamenalo nebezpečné a riskantné ilegálne prekročenie hraníc. Takéto odhodlanie sdielali aj viacerí jeho saleziánski spolužiaci a novici. Rehoľní predstavení podporovali ich snahu. Spoločným úsilím sa podarilo zorganizovať skupinové

Anton Semeš

Nad hrobom drahého priateľa

Zomrel Anton Semeš (1930-2020)

úteky do Rakúska pod vedením takých odvážnych jednotlivcov ako bol napríklad o. Titus Zeman a o. František Reves.

Plánovaný odchod skupiny, v ktorej sa nachádzal aj náš nebohý priateľ, sa mal konať v apríli 1951 pri Levároch pod vedením dnes už blahoslaveného Titusa Zemana. Historička Anna Magdolenová takto opisuje túto nebezpečnú akciu: "V noci zo 7. na 8. apríla 1951 sa sústredila v Šaštíne u cestára Augustína Hercoga skupina asi 20 kňazov a bohoslovcov, aby sa odtiaľ vydali na cestu smerom k štátnym hraniciam a pokúsili sa o ich ilegálny prechod cez rieku Moravu pod vedením saleziána dp. Titusa Zemana a prevádzča Ferdinanda Totka. Keď však rozvodnená rieka Morava ich útek do Rakúska 8. apríla znemožnila a museli sa vrátiť, zadržali ich pohraničné bezpečnostné orgány".

Túto informáciu treba doplniť. Jeden z účastníkov tohto neúspešného pokusu o útek, o. Viliam Mitošinka v knihe Pamäti kňaza: 1948-1966 (Bratislava, Lúč 1992) podrobnejšie zaznamenal priebeh udalostí. Dramaticky opisuje okolnosti, za akých boli zamerané ich očakávania a nádeje. Spomína, že niekoľkým jednotlivcom (Anton Botek, Anton Hlinka, Klement Poláček) sa síce podarilo prebrodiť cez rozvodnenú Moravu a po mnohých útrapách nájsť bezpečné miesto pôsobenia v slobodnom svete, ale pre ostatných členov skupiny zameraný pokus o útek znamenal súdny proces a mnohoročný žalár, prípadne krušný život v jáchymovských uránových baniach.

Z prenasledovaných sa stali obžalovaní. Po 12-mesačnom pobyte vo vyšetrovacej väzbe v apríli 1952 sa v Justičnom paláci v Bratislave konal proces s 20 členmi tzv. Zemanovej skupiny. Šiesti z nich boli rehoľní kňazi-saleziáni (Titus Zeman,

Andrej Dermek, Leonard Tikl, Štefan Sandtner, Jozef Paulík, Pavol Pobiecký), šiesti saleziánski bohoslovci, (Anton Semeš, Ján Brichta, Jozef Bazala, Anton Kyselý, Anton Srholec, František Buzek), piati diecézni kňazi, (Justín Beňuška, Dr. Viliam Mitošinka, Dr. Emil Šafár, František Mínavých, Ladislav Burian), dvaja sprievodcovia, robotníci (Ferdinand Totka, Anton Hercog). Pred súdom stála aj jedna staršia žena (domovníčka Margita Luptáková), ktorá "ohrozila bezpečnosť štátu" tým, že nechala vo svojom byte v Bratislave prenocovať dvoch kňazov, ktorí mali zámer ilegálne odísť do zahraničia.

V rozhovore s redaktorkou časopisu Extra plus, Lenkou Eremiašovou, deväťdesiatnik Anton Semeš takto spomína na túto tragicko-komickú epizódku socialistickej justície: "Bol som označený ako vatikánsky či americký agent. V mojich spisoch stálo: Menovaný po Vianociach ušiel z dovolenky k Američanom, vyškolil sa za agenta a ovešaný samopalmi,

guľometmi a granátmi vrátil sa s cieľom rozbíjania republiky. Viete si predstaviť ťažšiu obžalobu? ... Povedal som: „Vážený súd, keby som sa v budúcnosti ocitol v rovnakých podmienkach, inak by som nekonal, ako som konal.“ Prerušili ma ostro: „Sadnite si!“ ... Dostal som výstražný trest 14 rokov... Potom ma odviezli do novej väznice do Ilavy, kde rozdeľovali väzňov podľa zdravotného stavu. Fyzicky zdatnejší išli do Jáchymova, slabší sa dostali do uhoľných baní a poloinvalidi a invalidi mali v Leopoldove lepiť papierové vrecúška a navliekať na nite jabloneckú bižutériu."

Anton Semeš polovičku svojho trestu odsúdil v uránových baniach v Jáchymove. Pracoval pod zemou v šachte, kde sa zväzal uránovému rudu. Vrodený optimizmus a hlboká viera mu umožnili prežiť aj túto životnú kalváriu. Väzenie ho telesne oslabilo, ale nijako nepodlomilo jeho pevnú vôľu a jeho vieru ešte viac posilnilo.

Po prepustení z väzby pracoval ako drevorubač na lesnej správe v Liberci. Odtiaľ sa mu podarilo dostať do závodu Matador v Bratislave. Tam dokončil aj svoje prerušené stredoškolské štúdium a urobil si maturitné skúšky.

Hoci bratislavské prostredie bolo príjemnejšie a bližšie ako rúbanie dreva v českom pohraničí, v určitom zmysle bolo pre neho síce nové, ale ešte vždy "terra incognita". Trvalo určitý čas, kým sa zorientoval, prispôbil novému veľkomestskému životnému štýlu a našiel nových priateľov. Postupne sa zapojil do aktivít prenasledovanej katakombálnej cirkvi, nadviazal styky s bývalými saleziánskymi spolovníkmi a osobami rovnakého osudu i rovnakého zmýšľania. Jednou z týchto spriaznených duší bola aj sestra jeho kamaráta, historika Janka M. Dubovského (1933-2005), v tom čase študentka fyzikálnej

chémie na bratislavskej univerzite. Známosť prerástla vo vzájomnú lásku a skončila manželstvom.

V šesťdesiatych rokoch každodenný život mladej rodiny v rušnom veľkomeste nebol bezstarostnou idylou, najmä keď rodinný strom sa rozrástol o ďalšie ratolesti a do rodiny postupne pribudli štyria synovia.

Z podvedomia Antona Semeša, aj potom, keď už bol ženatý a otec rodiny, nikdy neodchádzala myšlienka slúžiť Kristovi ako kňaz, prostredník medzi Bohom a ľuďmi a vysluhovateľ sviatostí. Táto myšlienka nadobudla konkrétnu formu okolo roku 1970 v stretnutiach a rozhovoroch s priateľom a vyštudovaným teológom (ale ešte nie vysväteným kňazom) Jánom Krajňákom, s ktorým v mnohom ohľade mal podobný životný príbeh. Skutočnosť, že Gréckokatolícka cirkev udeľuje kňazské vysviacky aj ženatým mužom, priam ponúkala návod na riešenie. S podporou a povzbudzovaním Jána Krajňáka Anton Semeš zmenil rítus, tajne absolvoval teologické štúdium a v roku 1978 ho biskup tajnej cirkvi, bazilián Nikodém Mikuláš Krett OSBM, vysvätil za kňaza Katolíckej cirkvi byzantského rítu. Aj keď v očiach hierarchie Katolíckej cirkvi sú voči týmto sväteniam určité výhrady, faktom je, že tu išlo o kroky a zákroky vyvolané starostlivosťou o potreby prenasledovanej Cirkvi a diktované nutnosťou doby.

Anton Semeš bral svoje poslanie veľmi vážne. Venoval sa predovšetkým tajnej pastoračii v Gréckokatolíckej cirkvi, ktorá v rokoch 1950 bola násilne včlenená do Pravoslávnej cirkvi a v tomto stave poddanstva zotrvala až do roku 1968. Ale aj potom, po roku 1968, keď jej činnosť bola úradne povolená, musela prekonávať mnohé ťažkosti, najmä pokiaľ išlo o kňazský dorast. Tu Anton Semeš úzko spolupracoval s biskupom Hirkom a s tajnou teologickou školou, na ktorej prednášali také známe osobnosti ako bol redemptorista, Boží služobník Ján Mastyliak, CSsR.

Ďalším poľom jeho pôsobenia bolo vydávanie tzv. samizdatovej literatúry, t. j. tlačenie a šírenie náboženských textov. Smäd po tomto druhu literatúry bol veľký, pretože komunistický režim kontroloval vydateľskú činnosť a aj to, čo bolo povolené, ako napríklad týždenník Katolíckej noviny, bolo podriadené prísnej ideologickej cenzúre. V tomto ohľade bol Anton Semeš nielen odvážny ale aj neobyčajne vynaliezavý podnikateľ a jeho zásluhou sa do rúk čitateľov dostávali informácie o živote pokoncilovej Cirkvi a moderná náboženská literatúra každého druhu.

A nemožno obísť jeho trvalý záujem o históriu. Tu sa vlastným úsilím vypracoval na vynikajúceho odborníka v oblasti najstarších dejín kresťanstva na Slovensku, pred-cyrlometodského obdobia. Na stránkach nášho dvojtýždenníka Kultúra sme mali možnosť čítať úryvky z jeho obsiahlej práce na túto tému, Nie sme tu odvčera (Post Scriptum, Bratislava 2017). Okrem toho je autorom publikácie Populárne dejiny Zemplínskej župy a desiatok kratších historických a populárnohistorických článkov a štúdií.

Po páde komunizmu sa s plnou energiou venoval budovaniu Gréckokatolíckej cirkvi teraz už v podmienkach slobodnej činnosti a rozvoja. Má nedoceniteľný podiel na vybudovaní bohatej knižnice (vyše 13 000 zväzkov) pri Gréckokatolíckej

teologickej fakulte v Prešove, kde ako knihovník strávil 13 rokov. Bol ochotným poradcom a pomocníkom mladým bohoslovcami. Atď.

Tento nekrológ by som chcel zakončiť krátkou osobnou spomienkou. V roku 1990 som sa po 43-ročnom odlúčení mohol znovu vrátiť na rodné Slovensko. Spolu s prof. Milankom Ďuricom sme na požiadanie Matice slovenskej mali cyklus prednášok o histórii Slovenska, najmä pokiaľ išlo o politicko-spoločenský život v rokoch 1938-1945. Po jednej takej prednáške a následnej diskusii v aule vtedajšej Vysoké školy technickej nás obkolesili posluchači, ktorí chceli viacej vedieť, než sa dalo povedať v krátkom čase, položiť otázky súkromného charakteru, alebo len pozdraviť. Jedným z nich bol usmiaty chlapík, asi môjho veku, ktorý ma privítal na Slovensku, pochválil môj prejav a dal mi do ruky malý balík. A prv než som sa mu mohol poďakovať a opýtať sa na jeho meno, sa vzdialil, lebo vraj ešte veľa ľudí chce so mnou hovoriť. Keď som potom otvoril balík, nebola v ňom kniha, ako som predpokladal, ale krásna ikona "napísaná" v byzantskom štýle. Na opačnej strane bolo krátke venovanie s podpisom darcu: Anton Semeš. Ikona dodnes krásli stenu môjho bytu...

Taký bol začiatok jedného pekného priateľstva. Keď som potom začal prednášať cirkevné dejiny na Cyrilometodskej bohosloveckej fakulte, jeho návštevy boli čoraz častejšie. Viedli sme dlhé rozhovory, v ktorých som sa mnoho neznámeho dozvedel a mnoho nového naučil, najmä o tých detailoch tajnej cirkvi, o ktorých sa dnes už ani šeptom nehovorí. Nemohol som neobdivovať jeho znalosti pred-cyrilometodskeho obdobia. Požiadal som ho, aby sa s týmito málo známymi historickými vedomosťami podelil aj s našimi študentmi-bohoslovcami na seminároch, čo on ochotne urobil.

Nezabudnuteľné ostávajú nielen naše osobné stretnutia vo dvojici, ale aj stretnutia v malých krúžkoch či už v pohostinnom byte Anice Braxatorovej, kde bol častým hosťom biskup Dominik Hrušovský, alebo stretnutia Vospolnosti u prof. Ďuricu. Z týchto stretnutí sa človek vždy vracal obohatený o nové skúsenosti, osviežený na mysl a posilnený v presvedčení, že na Slovensku máme ešte stále veľa úprimných, obetavých a dobromyseľných ľudí. To sú hrejivé pocity, ktoré ešte aj dnes zohrievajú moje staré srdce a za ktoré som Tonkovi Semešovi neskonale vďačný.

Predišiel nás do večnosti obdivuhodný človek. Mnoho jeho blízkych príbuzných, priateľov a obdivovateľov žialia nad jeho odchodom, lebo s ním pochováme aj čosi z nás. Ale kresťanská viera, že smrťou sa život neodníma, iba mení a že milosrdný Boh štedro odmeňuje každý skutok vykonaný z lásky a k väčšej Božej sláve, nech je útechou nám všetkým, ktorí si budeme musieť zvykať na jeho neprítomnosť medzi živými.

Requiem aeternam dona ei, Domine, et lux perpetua luceat ei! Requiescat in pace!

FRANTIŠEK VNUK

Podoby umenia v súčasnej spoločnosti

S umením sa ľudský jedinec stretáva takmer každodenne pri rôznych spoločenských príležitostiach t. j. návšteva divadla, výstavy, sledovanie televízneho programu, čítanie knihy, počúvanie hudby a pod. Existujú rôzne podoby umenia, či už literárne, hudobné, tanečné, výtvarné, no v súčasnosti najviac do popredia ide mediálne umenie a s ním spojený tzv. fenomén digitalizácie. Jednotlivé podoby umenia výrazným spôsobom ovplyvňujú myslenie a konanie človeka, ako významného tvorcu kultúrnych hodnôt, čo dokladá aj nasledovný citát anglického dramatika a spisovateľa Williama Shakespeara „Umenie je zrkadlom a kronikou svojej doby.“

Estetika je veda o krásе. Umelecký produkt je výsledkom fyzickej, či duševnej činnosti človeka, a preto by mal spĺňať estetické kritériá – originalita, zjav, vkus a pod. V určitých životných situáciách umelci zámerne ignorujú spomínanú základnú požiadavku v oblasti estetiky, čiže do popredia sa častokrát dostávajú hybridné a gýčové produkty, s čím sa najviac stretávame v súčasnom mediálnom priestore (napr. „lacné“ reality show, sitkomy a pod.).

Umenie je nositeľom hodnôt, tradícií, kultúrnych javov... Znalosť umenia je dôležitou otázkou všeobecného spoločenského rozhradu ľudského jedinca. Človek ako ľudská bytosť inklinuje k určitým typom umenia podľa daných kritérií (genetika, vplyv sociálnej skupiny - rodina, priatelia, známi). Literárne umenie preferujú ľudskí jedinci, ktorí sa potrebujú dozvedieť nové a nové informácie, sú zvedaví, draví a intelektuálne nadaní. Riadia sa známym heslom „Kniha je najlepším priateľom človeka.“ Literatúra (gr. litera - písmeno) sa člení na krásnu (beletriu), vedecko-fantastickú (sci-fi), populárno-náučnú, literatúru faktu, literatúru pre deti a mládež a pre dospelých a pod. Určite každý z nás si spomína na zoznam kníh povinného čítania na základných (napr. Jules Verne - Päťnásťročný kapitán, Cesta okolo sveta za 80 dní, Peter Glocko - Robinson a dedo Milionár...) a stredných školách (Martin Kukučín - Dom v stráni, Lev Nikolajevič Tolstoj - Vojna a mier, Jozef Gregor Tajovský - Statky-zmätky...).

V prostredí škôl za posledné dve desaťročia pozorujeme rapídny ústup od spomínanej požiadavky, mládež nečíta, následkom čoho sa nevie správne zorientovať v kľúčových životných situáciách. Mnoho informácií mládež preberá absolútne vytrhnutých z obsahového kontextu, čiže nekritickým pohľadom. Knižné dielo slúži na rozvíjanie predstavivosti, fantázie, navyše prostredníctvom neho sa cibrí pamäť človeka. Hudba a tanec majú duchovný význam, preto je absolútne prirodzené, že sa o tieto aktivity človek zaujíma, nakoľko slúžia k oslave Boha. (Porov. Žalm 150, Kniha Sirachovcova 39 kapitola). Najkrajšie pozitívum hudby spočíva v motivácii ľudského jedinca, čiže v kreovaní jeho priaznivého myslenia, no pozorujeme tu aj určité negatívne následky napr. vzdor, agresivita, tendencia k neviazanému životnému štýlu a pod. Z hudby môže vyžarovať aj strach a s ním spojená kultúrna dekadencia (nárast vulgarizmov, obscénosti v obsahu piesňových skladieb). Človek si musí pri výbere hudby správne vybrať, k tomu potrebuje „zdravý“ duchovný zrak, inak sa stratí a ľahko sa nechá oklamať zlým duchom. Hudbu môžeme klasifikovať na chrámovú (gregoriánsky chorál s krás-

nyimi hlbokými spevmi), populárnu reflektujúcu príslušný dobový kontext a vážnu (ohromné skladby L. van Beethovena, J. S. Bacha, W. A. Mozarta). Ľudové piesne (Maličká som..., Spievanky, spievanky...) a koledy sú notoricky známe určite každému z našich čitateľov, oboznámili sme sa s nimi už v škôlkach, či na prvom stupni základných škôl, no radi sa k nim vraciame, kvôli oživeniu citových spomienok na detstvo. Tanec je hudobno-pohybové umenie, ktorého hlavným účelom je šíriť okolo seba radosť, pokoj, lásku a elán. Tanečný repertoár máme bohaté zastúpený, každý ľudský jedinec podľa individuálnych potrieb inklinuje k rôznym druhom tancov, či už ide o moderné, džezové, balet, alebo o tradičné ľudové tance. Špecifický význam v pedagogickom prostredí majú latinskoamerické tance (rumba, tango, salsa...), ktoré sa vyučujú v rámci kurzov spoločenského tance pre žiakov deviateho ročníka základných škôl. Budúci študenti si tak ozrejmi základy spoločenskej etikety, bez ktorej v profesijnom živote nemôžu plnohodnotne obstať. Hudba a tanec upevňujú aj kolektív spoločnosti, stimulujú ho k lepšiemu výkonu. Čaro krásy, ľudského života, prírody, či prostredia vyjadruje výtvarné umenie. Výtvarné umenie je obzvlášť verejne prezentované prostredníctvom vedecko-kultúrnych inštitúcií (múzeí, galérií) v podobe organizovaných podujatí (tematických výstav). Výstavované umelecké artefakty odrzkadľujú prevažujúci spôsob života v danom čase a priestore, no mimochodom prehovárajú k samotnému človeku svojím posolstvom. Prezentujú komplexne myslenie, citové rozpoloženie autorov tvoriacich v danej dobe. Výtvary maliarov sú obdivuhodné, hodnotné, pokiaľ majú pre ľudskú dušu patričný osov, čiže prispievajú ku krásе stvorenstva. No bohužiaľ sa stretávame aj s mravne dekadentnými umeleckými dielami. Podobnú hodnotovú devalváciu zažíva aj súčasné mediálne umenie. Popri klasických audiovizuálnych médiách (rozhlas, televízia) jestvujú aj nové „digitálne“ médiá, ktoré preferujú v hodnotovom rebríčku najmä deti a mladiství. Pripojenie na internet v mobile má skoro takmer každý z nás, mnohokrát je to aj výhodou, pretože sa vieme zorientovať prostredníctvom mobilnej navigácie v teréne. No častokrát na ulici pozorujeme chodcov so slúchadlami v ušiach, nevnímajúcich okolie, čím sa vystavujú aj riziku smrteľného úrazu obzvlášť pri prechode na druhú stranu cesty. Človek sa už nedokáže plnohodnotne stíšiť, premýšľať nad sebou samým, preto je závislý na spomínaných mediálnych prostriedkoch. Nie je schopný vnímať krásu prírody, architektonických pamiatok, okoloidúcich, čo je priam na veľkú škodu.

Umenie je cesta vykúpenia, oslobodenia človeka od každodenných starostí, v tom by mala spočívať jeho prvotná funkcia. Marketingový význam umenia je mimoriadne dôležitý, nakoľko je garanciou patričného úspechu a zisku. No z hodnotového hľadiska má pre človeka najpozitívnejší význam kvalitatívna stránka umenia (hlbavosť, duchaplnosť) pozitívne formujúca jeho charakter.

Až vtedy dokáže umenie správne liečiť dušu ľudského jedinca, čiže v tomto aspekte spočíva jeho kľúčový úspech.

EMANUEL ORBAN

Zo skicára Andreja Mišanka

(Pokračovanie z 5. strany)

Ďalším väčším prípadom bola trestná vec proti spomenutému Jozefovi Bačkorovi a desiatim spoločníkom za zostavenie letáku, v ktorom okrem iného „volali na slávu Dr. Tisovi a vychvaľovali jeho vládu“, ich rozmnožovanie a plán na rozbitie výkladu firmy Cudzineckej informačnej kancelárie, v ktorom vystavovali fotografie zatknutého prezidenta SR.

V správe sa spomínajú aj demonštrácie proti odsúdeniu Dr. Tisu v Novom Meste nad Váhom, Piešťanoch či Chynoranoch i petičné aktivity za oslobodenie Dr. Tisu. Verejný nesúhlas štátne orgány už pred februárom 1948 posudzovali ako protištátnu činnosť. Napríklad za obdivné výkriky na adresu Tisu boli ľudia okamžite zatknutí a odovzdaní do súdnej väzby.

Aj niektoré, navonok nevinné epizódy s letákmi Dr. Tisu mali pre ich aktérov ťažké dodatočné dopady. Pezínčan Alojz Vozatár ešte ako gymnazista našiel v roku 1947 na ulici fotografiu Jozefa Tisu s nápisom „slovenský mučeník“ a vložil si ju do peňaženky. Po čase peňaženku stratil. Nálezca ju odniesol na políciu – vtedy Národnú bezpečnosť. No a v roku 1950 Štátny súd v Bratislave odsúdil Vozatára – za rozširovanie protištátnych letákov – na dovedna 18 mesiacov nepodmienečne. Tzv. vedúci skupiny Jozef Reichbauer dostal sedem rokov, Ján Ftáčnik rok. V dodatočnom procese dostal Vozatár ešte šesť mesiacov, teda spolu 24 mesiacov.

TISO V SPOMIENKACH POLITICKÝCH VÄZŇOV

V každom prípade Tisov proces bol ďalším „čiernym bodom“ pre vládcov ČSR v očiach ľudí a podnetom k odporu. Predovšetkým pre katolícky a národne orientovaných obyvateľov, ktorým návrat Československa v roku 1945 prakticky vzal možnosť politického uplatnenia sa. Spomenutý František Štassel to cítil podobne. Vo svojej výpovedi vplyv Tisovej popravy komentoval: „Potom už boli dôsledky také, že sa to prenášalo do ďalších rokov...“ Iný politický väzeň, neskôr spoluzakladateľ Konfederácie politických väzňov Slovenska, Emil Dohnanec bol v roku 1947 opakovane zatknutý a vypočúvaný ŠtB, napokon v roku 1950 odsúdený na osem rokov. Na otázku moderátora ÚPN, či si pamätá na konkrétne situácie, napríklad provokácie zo strany komunistov, na ktoré museli reagovať, odpovedal: „No celkom určite, jednou z takých najväčších provokácií bola otázka súdneho procesu s bývalým prezidentom Slovenského štátu, doktorom Tisom (...) Pre slovenských katolíkov bolo nemysliteľné a nepripustné, aby bol doktor Tiso nielen odsúdený k trestu smrti, ale aj popravený. Nevedeli si to najmä tí drobní, veriaci ľudia po celom Slovensku ani predstaviť...“

Podobne známy publicista a dlhoročný šéfredaktor časopisu Naše svedectvo, Rudolf Dobiáš, uvádza rozhorčenie z Tisovej popravy ako prvý z dôvodov, pre ktoré ľudia nesúhlasili s vtedajším režimom.

Ako mladistvý sa do odporu proti režimu zapojil aj Mirko Tuchyňa. Začiatkom 50. rokov bol uväznený a ako mladistvý odsúdený za trestný čin vlezrady na päť rokov. Takisto uviedol, že podnetom pre jeho zapo-

jenie sa do odboja bola práve poprava kňaza-prezidenta: „Po Tisovej poprave sa v našej rodine ani o inom nerozprávalo,“ vyslovil sa po rokoch. Nie inak to bolo aj v rodine Bonaventúra Kamendyho z Dvorníkov (pri Hlohovci). Uvádza: „Na mňa zapôsobil najviac, predtým deň 18. apríl 1947, kedy bol potupne popravený Dr. Jozef Tiso. Považovali sme to za národnú urážku, pretože Tiso urobil, čo sa dalo. Viem, že mal aj chyby. Proti Amerike nemal vypovedávať vojnu. Múdrejší sme po vojne, ako sa povie. To bol taký odpor, ktorý vzrastal. Po maturite sme sa dohodli, že opustíme republiku.“

TEROR ZO STRANY ŠTÁTNYCH ORGÁNOV (1945 – 1947)

Každá akcia vyvoláva reakciu a platilo to aj opačne. Teda ľudovodemokratický režim v súvislosti

jobnú reč s cieľom odoslať ju do zahraničia. Následne ho vydierali a mučili.

Svoje svedectvo zanechal i spisovateľ Rudo Tibenský v románe Tango s pekelníkmi. Na margo Tisovej popravy píše: „Justičná vražda bola dokonaná 15. apríla. Fyzická nadráňom 18. apríla 1947 bola už len apokalyptickým výjavom ľudskej zhovädilosti a politickej stupidity.“ V československých koncentrákoch sa ocitol kvôli jednému z letákov, na ktorých bol Tisov „Posledný pozdrav“. Píše: „Moje prvé dotyky so spravodlivosťou trvali odo dňa môjho zatknutia 26. 9. 1947 desať mesiacov“. V jeseni 1947 ho zamontovali do skupiny Milan Belica a spol., hoci toho vôbec nepoznal. Eštebáci Tibenského vyšetrovali, kto mu dal Tisov Posledný odkaz, Posledný pozdrav. Už vtedy mali špeciálnych silákov na vytĺkanie

potom postupne novozámockí študenti rozmnožovali a nákladom 25-tisíc kusov rozposielali po Slovensku (najmä na stredné Slovensko). V redakcii Nástupu vyšlo niekoľko tisíc čísel tohto „samizdatu“ aj iných letákov, ktoré boli tiež kolportované po Slovensku. „Samozrejme, že takáto aktivita roduverných Slovákov bola trňom v oku českým komunistom a ich slovenským prisluhovačom“, píše Javorský. Za pomoci dosadených eštebáckych konfidantov do „žilinskej skupiny“ bola táto ilegálna činnosť odhalená, prevedené bolo rozsiahle zatýkanie a po celom Slovensku bolo od 13. do asi 20. septembra zatknutých, podľa Javorského, asi 1500 prevažne mladých ľudí.[47]

Jedným z nich bol napr. aj známy archeológ Belo Polla, ktorý v tom čase pracoval ako referent na Historickom oddelení Matice slovenskej.

Tiso v podzemí a u politických väzňov po roku 1945

s Tisovými priaznivcami zvyšoval stupeň prenasledovania. Existuje množstvo svedectiev o brutálnom mučení osôb bezpečnostnými orgánmi už v rokoch 1945 – 1947. Niekoľko prípadov zo strany Obranneho spravodajstva je už z roku 1945.[34] OBZ v Trenčíne pod vedením bývalého sovietskeho partizána, neskôr škpt. Viliama Šalgoviča koncom novembra a začiatkom decembra 1945 zaistilo v Topoľčanoch a širšom okolí asi sto ľudí (časť z nich potom vmontovali do skupiny Chalmovský a spol.). Všetkých zaistencov podrobili surovým, priam stredovekým spôsobom vyšetrovania. 28. a 29. 11. 1945 pod vedením škpt. Viliama Šalgoviča a por. Karola Baroša mučili zaistených v priestoroch Stanice Národnej bezpečnosti Bojná. Dvaja či traja československí vojaci bili vyšetrovancov reťazami, býkovicami a palicami. Jánovi Mackovi a Štefanovi Chalmovskému vypálili križe na dlaniach.[35] Počas vyšetrovania, ktoré 4. decembra 1945 v Topoľčanoch viedol príslušník VI. odboru Povereníctva vnútra a nositeľ sovietskeho partizánskeho vyznamenania poručík Karol Baroš, zomrel v dôsledku fyzického týrania jeden zo zaistencov, mladík Tibor Benkovič z Nitrianskej Stredy.

Podobne príslušníci štátnej bezpečnosti mučili na prelome rokov 1945/1946 vo väznici Krajského súdu v Bratislave Ružomberčana Antona Považského.[37] Katolícky farár František Malovec z Pruského mal počas výsluchov na ŠtB zošalieť a jeho brat (Teofil) spáchal 2. februára 1947 vo väzení samovraždu. Dr. Jozef Dobrovodský, člen Komanderovej skupiny, z bitky v jeseni 1947 ohluchol, Štefanovi Blažovi spôsobili zlomeniny. S Tisom spojili aj známeho športového lekára MUDr. Alexandra Binovského. V roku 1947 ho zatkl príslušník ŠtB, obvinili z pokusu odtrhnúť časť republiky i z toho, že zaobstaral Tisovu obha-

„svedectiev“. Brutálne zmlátili aj jeho. Tiež tu videl dobitého Msgr. Alexeja Izakoviča, ktorému zoškra-bovali kožu z tváre. (Izakovič bol jedným zo svedkov obhajoby prezidenta Tisu pred tzv. Národným súdom – pozn. aut.). Spisovateľ Tibenský to po rokoch glosoval: „Nedaj sa však máliť, čitateľ! To sa písal ešte len rok 1947. Republika malého českého človeka, slovenský národ a jeho inteligenciu a jeho samostatnosť z tej duše nenávidiaceho Ben Ešedu“.

AKCIA NÁSTUP A TISOVE LETÁKY

Osobitnú zmienku treba venovať odbojovej skupine s centrom v Nových Zámokoch. Po návrate ČSR a poštátnení škôl boli slovenskí pedagógovia, civilní i rehoľní, hromadne prekladani. Kto neuposlúchol, mal byť zaradený do koncentračného tábora. Tak sa na gymnázium do Nových Zámokov dostal aj vzdelanec a filozof, františkánsky páter Jozef Věšvad Gajdoš. Jeden z jeho žiakov a spolupracovníkov, Ladislav Javorský, o prípade píše: „Začiatkom roka 1947 prebiehal pred tzv. Národným súdom v Bratislave hanebný proces s prezidentom Dr. Jozefom Tisom, inscenovaný komunistickými zapredancami národa, ktorý bol zavŕšený jeho popravou 18. apríla 1947. Novozámockí profesori a gymnazisti otvorene odsudzovali túto popravu a časť študentov zorganizovala aj protest v ilegálnych novinách Nástup a v rôznych letákoch, kde písali pravdu o svojom prezidentovi. O tomto vedel aj páter Věšvad, ktorý ako Kristov verný služobník a roduverný Slovákom nemohol súhlasiť so zločinom spáchaným na slovenskom národe – popravou jeho prvého prezidenta.“ V noci po 18. apríli 1947, po poprave, na návrh jedného zo študentov páter vytvoril koláž či skôr fotomontáž – obraz Dr. Tisu lemovaný trňovou korunou a textom „Za Boha život – za národ slobodu – Slovenský mučeník.“ Fotomontáž

Počas jedného stretnutia s pátrom Gajdošom si od tohto vzal dva jeho samizdatové letáky s Tisovou podobizňou a nápisom „slovenský martýr“. Ako píše Polla, „už 15. septembra 1947 ma vypočúvali pracovníci Štátnej bezpečnosti a následne som sa dozvedel, že Dr. Gajdoša zaistili. Ani na mňa nezabudli. Začiatkom apríla 1950 som dostal z Okresného súdu v Martine predvolanie za trestnú činnosť podľa zák. č. 50/23 Zb.“. Akákoľvek argumentácia bola zbytočná, dostal 18 mesiacov nepodmienečne.[48]

V noci zo 14. na 15. septembra 1947 bol zaistený aj páter Věšvad. V Bratislave ho asi desať dní despoticky vyšetrovali a fyzickým násilím si naňom vyšetrovatelia vynútili priznanie aj takých „zločínov“, ktoré nikdy nespáchal. Pri vyšetrovaní utrpel ranu na nohu, z čoho sa mu vytvorila trombóza, ktorej sa nezbavil až do smrti. Na Krajskom súde v Bratislave bol protiprávne držaný vo väzbe 27 mesiacov, až do pojednávania 27. decembra 1949. V obžalobnom spise bol profesor Gajdoš predstavený ako hlavný inšpirátor a organizátor „protištátneho sprisahania“. „Rozsudok – podľa par. 2 sadzba 2, zák. č. 50/23 Zb. znel deväť rokov trestnice a päť rokov straty obč. práv. Z väzenia vo Valdicích ho pustili až po odpykaní osem a pol roku. Amnestiu dostávali iba kriminálni, títo boli v roku 1953 prepustení takmer všetci“, poznamenáva Javorský.[49] Po prepustení z väzenia ho lekári vyhlásili za trvalého invalida.[50]

Po roku 1948

Prenasledovanie Slovákov za prejavy ich národnoštátného povedomia, angažovania sa v rámci Slovenskej republiky či jednoducho udeľovanie brutálnych trestov za to, že prejavili nejakú formu úcty či sympatie k svojim bývalým štátnym predstaviteľom, pokračovalo aj po februári 1948. Akurát sa zvýšili sadzby i brutalita voči postihnutým. Známy jej prípad troch popravených mladíkov – Al-

berta Púčka, Antona Tunegu a Eduarda Tesára, bývalých príslušníkov Hlinkovej mládeže a sympatizantov idey slovenskej štátnosti. Proces s ich skupinou patrí medzi najväčšie, pred Štátny súd bolo v apríli 1949 postavených spolu 62 ľudí, pričom obžalovaní boli z tých najťažších zločínov. Rozsudok Najvyššieho súdu v Prahe v septembri 1950 vyniesol tri tresty smrti a pre zvyšok „skupiny“ dovedna 442 rokov.[51]

Motív znovudosiahnutia štátnej samostatnosti Slovenska je zreteľný aj v skupine Otakara Vitkovského a spol. Z prípadu zadržaného mladého kuriéra Slovenského revolučného odboja spravil režim jeden z najväčších monsterprocesov v Československu. Pôvodne obžalovaných tu bolo až 94 osôb.[52] Napokon pred Štátnym súdom stálo v decembri 1950 až 49 obžalovaných, z toho 10 vysokoškolákov. Prokurátor pre ôsmich ľudí žiadal trest smrti. Boli obvinení z napojenia na zahraničie, kde pôsobili skupiny pracujúce za obnovu „Slovenského štátu“. Ťažiskom obžaloby bolo okrem pokusu o útek do zahraničia aj odoslanie správ o procese a obhajobe Dr. Tisu, či správy o situácii katolíckej cirkvi.[53] Vitkovský bol napokon odsúdený na smrť a popravený, padli aj tri doživotia a zvyšok odsúdených dostal dovedna 399 rokov.[54]

Aj v rozsudku nad skupinou „Rudolf Komandera a spol.“ sa zdôrazňovalo, že je tu súdená inteligencia spätá so Slovenským štátom.[55]

Idea SR a prezidenta Tisu bola mimoriadne živá aj v mládežníckom hnutí, v ilegálnom skautingu, tzv. Zlatom orle. Staronový československý štát zrušil Hlinkovu mládež, no nedovolil obnoviť skauting. Vznikol Junák. Po februári 1948 bol zakázaný aj ten. Časť jeho štruktúr však, pod novým názvom Zlatý orol, žila aj naďalej, avšak ilegálne. Jeho vedúcim bol Ján Manas z Prievidze – sám oddaný myšlienke SR a Dr. Tisu. Podarilo sa mu čosi obdivuhodné – ilegálnu organizáciu udržal až do roku 1957. Teda takmer desať rokov v ilegalite. Za svoju vernosť ideálom Manas doplatil životom – ako tzv. slovenský separatista bol zaraďovaný na najťažšie úseky v uránových baniach, následkom čoho neskôr zomrel.[56]

Motív tzv. slovenského separatizmu bol aj v ďalších protištátnych skupinách. Krajská správa MV podala 19. mája 1954 obžalobu na 18 osôb z Trenčianskej Teplej a okolia vo veci protištátnej skupiny „Stráž ľudu“.[57] „Skupina“ zhotovila niekoľko jednoduchých letákov s motívom protikomunistického odboru ale aj 14. marca 1939.

Výrazné protislovenské zameranie nachádzame aj v prípade skonštruovania „skupiny“ Bernarda Nemčeka, ktorý bol odsúdený na smrť a v júli 1955 aj popravený.[58]

Veľkým úlovkom pre Štátnu bezpečnosť bolo odhalenie ilegálnej skupiny na čele s Pavlom Jančovičom st. a Ivanom Štelcerom z Trenčína. Od roku 1945 do odhalenia v roku 1955 vyvíjali činnosť proti režimu a za obnovu slovenskej štátnej samostatnosti, či už letákmi alebo zasielaním memoránd západným mocnostiam. Odsúdených na vysoké tresty bolo 18 ľudí. Jozef Tiso bol v ich skupine jedným z ústredných motívov. Len podotknem, že Ivan Štelcer dožil novembrový prevrat a od roku 1990 sa stal jedným z naj-

horlivejších šíriteľov idey slovenskej štátnej samostatnosti, o. i. aj angažovaním sa v Hnutí za oslobodenie Slovenska – prvej politickej sily, ktorá túto požiadavku aj nastolila.

Mimoriadny propagandistický dosah mal aj politický proces s vybranými príslušníkmi Hlinkovej gardy v roku 1958. Jeho cieľom bolo zlikvidovať údajne pretrvávajúce zvyšky „ľudáctva“. Ako čítame v rozsudku z 18. apríla 1958, proces mal odhaliť „reakčný a vlastizrady charakter ľudáckej ideológie.“

Spomeňme ešte svedectvo Stanislava Hadača. Prvý raz ho zatkli vo februári 1950 za napomáhanie k ilegálnemu odchodu za hranice. V júni 1951 ho zatkla ŠtB a po šesťnásťmesačnom vypočúvaní ho Štátny súd v Košiciach odsúdil na doživotie. Tri roky strávil ako tzv. mukl v uránových baniach. Hadač píše: „My Slováci alebo slovenskí MUKLI sme v drvivej väčšine boli za obnovu Slovenského štátu a rehabilitáciu prezidenta – martýra Dr. Jozefa Tisa, ktorý musel umrieť potupnou smrťou na šibenici.“

Pád totalitného režimu však v každom prípade ľudom „pootvoril okná“, odkryl mnohé tabu, najmä otázok týkajúcich sa prvej slovenskej štátnosti a tým aj prezidenta Tisu. Výstižne to zachytil publicista Peter Valo, keď napísal: „... našťastie režim, ktorý úspešne dusil akékoľvek myšlienky na samostatný štát, zhasol skôr, ako stihli vymrieť tí, čo si onen umelo pošpinený štát ... pamätali.“

SVEDECTVÁ MORÁLNYCH AUTORÍT

Prenasledovanie katolíckej cirkvi po roku 1948 ju na jednej strane osla-

bilo, zneistilo, na druhej strane však prinieslo obrovský duchovný kapitál. Za najväčšiu morálnu autoritu, za žijúceho mučeníka, bol všeobecne pokladaný spišský biskup Ján Vojtaššák. V monsterprocese s ďalšími dvoma biskupmi v januári 1951 bol odsúdený na 24 rokov, pričom mu nielen jeho striktný antikomunizmus, niekdajšia funkcia člena Štátnej rady SR, ale aj jeho pozitívny vzťah k A. Hlinkovi a J. Tisovi a k Slovenskej republike ako takej. Pri prvom výročí štátnej nezávislosti v marci 1940 sa napríklad takto vyznal: „14. marca 1939 nastal Slovensku jasný deň. (...) Tvár Slováka sa vyjasnila, tváre Neslovákov sa zakabonily a zmašťili. Slováci v radostnom nadšení padli si do náručia. Neslováci ako toľko Kainov v dušiach a v srdciach zatrpklí do púšti utekali a v nich sa túlajú, kujú zradné plány oproti slobodnému Slovensku. (...) Umením bolo samostatný slovenský štát utvoriť, ale ešte väčším umením je a bude samostatným ho udržať“... Po začatí Tisovho procesu v roku 1946 Vojtaššák v biskupskom zbore inicioval návrh verejného vyhlásenie na Tisovu podporu. Jeho popravu pokladal za najsmutnejší deň vo svojom živote a súčasne za „najčiernejší zločin“ Československej republiky, za „neslýchanú pomstu“.

Azda najznámejším, celoživotným, kritikom komunistického režimu bol kňaz, pápežský prelát a súčasne robotník Mons. Viktor Trstenský. V 24 väzeniach, koncentračných či pracovných táborech si odsedel vyše sedem rokov. 36 rokov nemohol vykonávať kňazské povolanie, musel strpieť mnohé do-

mové prehliadky, osočovanie, útoky, šikanu. Napriek tomu sa nedal nikdy umlčať. Ešte za prvej ČSR bol známy ako autonomista, potom bol nejaký čas členom a nižším funkcionárom Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, no najmä obrancom viery. Tisu pokladal za mučeníka a „najväčšieho syna slovenského národa“. Jeho popravu za justičnú vraždu inscenuvanú Edvardom Benešom. Pred súd mal byť podľa neho postavený nie Tiso, ale T. G. Masaryk, a to za neuznanie a potlačovanie národných a náboženských práv Slovákov. Na inom mieste napísal: „Bol to proces výslovne konštruovaný ako akt temnej ideologickej nenávisti, keď sa dočasne spojili ateistickí a centralistickí čechoslováci politici na čele s prezidentom Benešom a s nepriateľmi katolíckej cirkvi, ktorí chceli týmto hanebným usmrtením kňaza, jedného z najlepších, potupiť slovenskú cirkev.“

Ján Chryzostom Korec sa o svojom vzťahu k Slovenskej republike vyjadril vo svojom najznámejšom diele – Od barbárskej noci, ktoré napísal ešte v roku 1976. Tu okrem iného píše: „...za Slovenský štát sme boli nadšení! 14. marca 1939 sme videli, ako lietali do vysoka od radosti klobúky! Slováci mali po tisíc rokoch znova svoj štát a vlastného vládára! Každú sobotu okolo obeda sme čakali na ulici na auto prezidenta republiky, ktorý prechádzal cez Chynorany do Bánoviec, kde mal sv. omšu, kážeň a plnil si aj ostatné kňazské povinnosti. Chodieval úplne sám so šoférom, bez akéhokoľvek policajného kordónu...“ Česť Katolíckej cirkvi a Slovákov bránil aj v inom svojom

známom diele – obsiahlom liste Československej televízii, ktorým reagoval na škandalózný „dokumentárny“ film s názvom Kríž v osidlach moci z marca 1989. V júli 1990 sa zúčastnil odhaľovania pamätnej tabule Msgr. Tisovi na budove bývalého Učiteľského ústavu v Bánovciach nad Bebravou a viackrát slúžil za zomrelého oltárneho spolubrata sväte omše, za čo sa stal terčom nenávisťných útokov médií. Pravdu o Dr. Tisovi žiadal aj na návšteve USA v roku 1992 a k Tisovej roli sa pomerne jasne vyjadril aj pri príležitosti 50. výročia jeho popravu.

Po smrti biskupa Vojtaššáka v roku 1965 boli práve Trstenský a Korec najväčšími duchovnými i morálnymi autoritami domácej slovenskej cirkvi. Ich svedectvá o Tisovi a prvej SR sú preto mimoriadne vážne.

V súvislosti s biskupom Vojtaššákom – ktorého beatifikačný proces inicioval ešte Ján Pavol II. počas jeho návštevy Slovenska v roku 1995 – možno spomenúť aj prípad Jozefa Krajňáka z Veľkej Lomnice. Ako laik odvážne vystúpil na Vojtaššákovom pohrebe, vyhlásil, že tu vládne režim, ktorý do popredia kladie lož, ničí najlepších synov národa, ktorých vládci po väzeniach a po rokoch vracia už len ich mŕtvolu. Za to si vyslúžil pozornosť ŠtB a rok väzenia za „po-burovanie proti republike“. Svedectvo Jozefa Krajňáka je takisto veľavravné. Podľa jeho slov, práve výchova a hodnoty získané za vlády Msgr. Tisu sa im stali oporou za zápa-se s totalitou. Vo videonahrávke pre ÚPN, ktorý viedol jeho syn Ondrej Krajňák, sa okrem iného vyjadril: „Všetci v obci boli sme vychovávaní silne nábožensky. Tú náboženskú zásadu sme mali už za bývalého Slovenského štátu, za doktora Tisu, kedy sme sa učili o mravnosti, o čestnosti, kedy bolo náboženstvo u nás v prvom rade, učili nás, že máme iných milovať, že nesmieme kradnúť, nesmieme nepoctivo žiť.“ Toto všetko im dodávalo silu, „aby sme svoje náboženské presvedčenie verne zachovávali a toto sa nám zišlo vtedy aj v tých 50. rokoch.“ Na ďalšiu otázku svojho syna, aby porozprával o Tisovi, sa vyjadril: „Môžem úprimne povedať, že Slovenský štát bol pre nás Slovákov veľkým požehnaním“, Slovenský štát stál „na vysokej mravnej i hospodárskej úrovni“. Pokiaľ ide o jeho protichodné hodnotenia, Krajňák sa aj tu jasne vyjadril, slovami: „Možno pre Beneša doktor Tiso nebol vyhovujúci, ale pre nás, slovenský národ, bol vyhovujúci, lebo on bojoval za práva našich Slovákov, a preto my sme povinní skutočne si ho ctíť a vážiť.“ Vysokú mienku mal Krajňák aj o bývalých veliteľoch Hlinkovej gardy v jeho rodnom regióne, Spiši: „Gardisti bola naša najväčšia inteligencia, najväčší národovci. (...) Ja hovorím, že to boli najlepší naši slovenskí národovci. Boli to učiteľia, notári, profesori, všetka inteligencia si bola vedomá toho, že má budovať slovenské národné povedomie.“

POHĽADY
Z „DRUHEJ“ STRANY
Možno ešte spomenúť vnímanie Tisu Čechmi. Spravidla bolo

negatívne. Aj tu sa však niekedy našli ľudia, najmä medzi politickými väzňami, ktorí ho hodnotili inak. Tak napr. bývalý mukl Václav Bureš z Vysokého Mýta spoluväzňom z Konfederácie politických väzňov Slovenska (KPVŠ) v auguste 1993 napísal: „Co se týče odhalení desky slovenského prezidenta Josefa Tisa, to byla záležitost čistě Slováků a žádný český hnojný plátek včetně lidoveckého neměl právo do toho strkat nos. Tiso byl tak moudrý, že věděl, co má činit v takové vážné době pro národ. Beneš raději národy zradil a s bardámou uletěl.“

Iné zaujímavé svedectvo od človeka spoza rieky Moravy nachádzame v rámci príbehu o vzbure veriacich v Šuňave v roku 1949. V obci vtedy zatkli okolo 350 ľudí, posvädným žijúcim účastníkom vzbury bol Jozef Kolár (1923). Spomínal: „Sedel som na cele č. 235 a môj spoluväzeň, typograf František Šumbera z Přerova, ktorý tam bol už tretíkrát mi rozprával, že na cele 232 sedel náš bývalý prezident Dr. J. Tiso, aby som sa pozrel, keď pôjdem na prechádzku. Bol tam na stene hlboko vyrytý kríž, vybielený, ale nevyvakovaný. Ten typograf na adresu popraveného prezidenta povedal: „Slováci, za tisíc liet sa zo slovenskej matere nenarodí taký syn, ako bol Tiso, ktorý by tak miloval národ!“ Český páter W. Hradecký pôsobiaci v USA slovenskému prezidentovi dokonca venoval báseň (Pamätke Monsignora Tisu).

Neraz sa tiež tvrdí, že Tiso bol len záležitosťou katolíkov a evanjelici boli v rokoch jeho prezidentského úradu v opozícii. Zmienky hodným je tu preto iné svedectvo z archívu ÚPN. Jeho autorom je Adam Droppa, evanjelik z hornolipetovských Bodíc. V roku 1952 jeho otca odsúdili na päť rokov a prepadnutie celého majetku. Moderátorovi z ÚPN povedal také hodnotenie, za ktoré by ho dnes vyhodili z práce. Citujem doslova: „A ešte jednu vec, vážení moji zlatí. Hééh, Slovenský štát bol viac menej katolícky štát, však bol tam rímskokatolícky kňaz. Ja som, my sme evanjelici. Ale jednu vec si dovoľím povedať. Ešte nikdy v živote sa nemal slovenský národ, nemá a ani nebude sa mať tak dobre, ako sa mal za prezidenta Tisa, za prvého štátu tri-dsať-deväť štyridsaťpäť.“

Príspevok možno uzavrieť myšlienkou bývalého prenasledovaného roľníka Michala Slivku z Letanoviec, ktorý v pamätnom roku obnovennej slovenskej štátnosti napísal: „Kováč pri zvolení za prezidenta povedal ... že je prvý demokratický prezident, čo nie je pravda – my sme už mali prvého prezidenta Dr. J. Tisa. Ešte veľa potrebuje, aby sa mu vyrovnal.“

(Štúdia publikovaná v zborníku „Dr. Jozef Tiso v pamäti národa. Zborník z konferencie v Rajci 12. 10. 2017. Partizánske: Múzeum ozbrojených zložiek SR 1939-1945, s. 41-64.)

MARTIN LACKO

KULTÚRA

Dvojtyždenník závislý od etiky
Redakcia: Sološnická 41, 841 04 Bratislava
Telefón: 0911 286 452
Vydáva Factum bonum, spol. s r. o.
Wolkrova 39, 851 01 Bratislava.
IČO: 35 734 710

Predseda redakčnej rady: Július Binder – Šéfredaktor: Teodor Križka – Cena jedného čísla je 1.60 € (ročne 33,60 €) – Časopis vychádza každé dva týždne, s výnimkou mesiacov júl a august. Ročne vychádza 21 čísel – Stánkový predaj: Mediaprint Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky prijíma Slovenská pošta na elektronickej adrese: ganisinova.renata@slposta.sk – Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a. s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P. O. Box 164,

820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk – Telefonické predplatné: 02/54418091 alebo 02/54640949 – Registračné číslo: EV757/08 – Prijímame iba príspevky napísané elektronicke vo formáte word a graficky neupravené. Nevyžiadané rukopisy nevraciam. Stanovisko redakcie sa nemusí zhodovať s názorom autora – E-mail redakcie: kultura@orangemail.sk – Internetová stránka a archív ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

Pri mene František Kollár niekomu možno príde na myseľ „slovenský Sokrates“ Adam František Kollár, o ktorom sa učia už žiaci základných škôl na hodinách dejepisu. Len málo ľudí vie aj o inom Františkovi Kollárovi, slovenskom exulantovi a politikovi, ktorý sa v učebniciach nespomína, no takisto mu patrí čestné miesto v slovenských dejinách. Bol to totiž práve on, kto po novembri 1989 ako prvý so svojou organizáciou otvorene vystúpil s cieľom vytvoriť samostatnú Slovenskú republiku. Tento cieľ sa 1. januára 1993 splnil, no jeho realizátormi sa stali ľudia, ktorí sa len pár rokov pred tým stavali za spoločný, československý štát a na Františka Kollára sa zabudlo. Dnes, keď sa z ľudí vytráca úcta k vlastnému štátu, je vhodná príležitosť na jeho pripomenutie. Ak budeme poznať úsilie, ktoré v minulosti Slováci venovali získaniu svojho štátu, môže nám to pomôcť vážiť si našu štátnosť aj v súčasnosti.

MLADOSŤ A ŠTÚDIUM

František Kollár sa narodil 24. decembra 1925 v podhorskej obci Radobica na hornej Nitre. Pochádzal z maloroľníckej rímskokatolíckej rodiny legionára Valenta Kollára a Márie rodenej Kmetovej. Mal aj jedného súrodenca, staršieho brata Jozefa.

Vo svojom rodisku navštevoval František Kollár ľudovú školu do skončenia piateho ročníka. V jedenástich rokoch prešiel na meštiansku školu do Veľkých Uheriec, kde bol štyri roky. Potom ostal dva roky doma a pásol kravy až sa v osemnástich rokoch rozhodol, že pôjde do gymnázia. V roku 1943 teda začal navštevovať gymnázium v Kláštore pod Znievom. Dokončil tam jeden ročník a prešiel na gymnázium v Prievidzi. Z Prievidze po skončení ďalšieho ročníka išiel na gymnázium v Nitre a odtiaľ, opäť po skončení jedného ročníka, nastúpil do maturitného ročníka v Bratislave. Jeho ďalším cieľom bolo študovať právo, no absolvoval iba jeden semester a školu nedokončil. V roku 1947 mal pracovať na štatistickom úrade v Bratislave.

ÚTEK Z VOJENSKEJ SLUŽBY

Významným spôsobom sa do Kollároho života zapísala jeho základná vojenská služba. Bol vo vojenskom útve 6367 v Trenčíne a údajne už v tom čase (okolo roku 1949) mal problémy s vtedajším režimom. Napríklad jeho spolužiak z ľudovej školy Ing. Ľudovít Jančích spomína, že raz v krčme mal prstom pohroziť obrazu Klementa Gottwalda. Hoci dnes to vyznieva skôr úsmevne, v tom čase aj takéto konanie mohlo priniesť vážne problémy.

Posledným „klincom do rakvy“ jeho života v komunistickom Československu bola udalosť z druhého roku vojenskej služby. Vtedy bol inštruktorom nováčikov a keď nováčikovia skončili, išli sa spolu zabaviť. Ako to vyplýva z dokumentov Štátnej bezpečnosti, mali sa vtedy dopustiť zhodenia červenej hviezdy z budovy Okresného výboru Komunistickej strany (OV KSS) v Trenčíne. Kollár, vtedy hodnosťou desiatnik aspirant, keď už vedel, že im hrozí trest, v noci z 26. na 27. októbra 1949, spolu so slobodníkom Vincentom Radosom a slobodníkom Najdeným zbehol.

V Bystricianoch, rodisku Vincenta Radosu, sa prezliekli do civilu. Brat Vincenta Radosu Štefan im dal šaty a uniformy schoval do sena na povale. O dva dni ich prišli hľadať vojaci a pichali do sena bodákmi, no nič nenašli. Pred príchodom vojakov sa im podarilo nenápadne nastúpiť na vlak a pokračovať v úteku. Potom sa skrývali na južnom Slovensku a preplávali do Rakúska. Prípad sa riešil aj na vojenskom súde, ktorý Kollára v neprítomnosti odsúdil na 15 rokov nepodmienečne.

ŽIVOT V EMIGRÁCII

Po úteku za hranice začal František Kollár pracovať u sedliakov v Rakúsku a krátky čas študoval medzinárodné právo vo Viedni. Neskôr sa dostal do nemeckého utečeneckého tábora Valka pri Norimbergu. V Nemecku pokračoval v štúdiu medzinárodného práva na univerzite v Mníchove a vo Freiburgu. Napokon sa usadil v meste Germering pri Mníchove, kde žil so ženou a tromi deťmi a bol zamestnaný v poisťovni.

Už počas svojho štúdia sa F. Kollár angažoval za slovenskú samostatnosť, keď založil Združenie slovenských študentov

v zahraničí a bol redaktorom časopisu Mladý bojovník, ktorý združenie vydávalo. Asi najvýznamnejšou z aktivít združenia bol protest proti československému oddeleniu Rádia Slobodná Európa usporiadaný 25. júla 1958 v Mníchove, na ktorom demonštranti žiadali zriadiť samostatné slovenské oddelenie. Hoci sa požiadavky demonštrantov nezaplnili, predsa aj vďaka tomuto podujatiu sa mohol západný svet dozvedieť o slovenskej otázke.

V Nemecku František Kollár spolupracoval s prof. Ferdinandom Ďurčanským, predsedom exilovej organizácie Slovenský oslobodzovací výbor (SOV) a Dr. Ctiborom Pokorným, predsedom SOV-u pre Nemecko. V rámci SOV-u sa zapojil do Slovenskej zahraničnej armády a vo vojenskom preukaze sa zavazoval „v prípade vojny, v rámci Slovenskej zahraničnej armády

uvádzaný aj František Kollár, no zrejme v SKS dlho nevydržal. Naznačujú to jeho neskoršie vyjadrenia, v ktorých Kongres ostro kritizoval a obviňoval z čechoslovakizmu.

František Kollár zastával názor, že je potrebné s programom slovenskej samostatnosti oboznámiť širokú zahraničnú verejnosť. Mali sa preto posielat' memorandá a petície vládam západných štátov, no zároveň konštatoval, že to nestačí, a tak SNRvZ (NRzOS) organizovala demonštrácie za štátnu nezávislosť Slovenska alebo mala účasť na demonštráciách, ktoré organizoval Captive nations committee (Výbor ujarmaných národov). Zúčastnila sa tiež demonštrácie pri príležitosti návštevy generálneho tajomníka ÚV KSSZ L. I. Brežneva v Bonne 22. októbra 1981. Vlastné demonštrácie zorganizovala 4. novembra

PRESUNUTIE ČINNOSTI NA SLOVENSKO

Zmeny po novembri 1989 umožnili slobodnejšie pracovať za slovenskú samostatnosť aj priamo na Slovensku, čo znamenalo pre Františka Kollára a NRzOS začiatok novej etapy. Už 9. decembra 1989 rozdávali jej aktivisti na hraničnom priechode medzi Rakúskom a Slovenskom v Bergu letáky nazvané Výzva Slovákom, ktoré všetkým Slovákom jasne žiadali o „iniciatívu pri presadzovaní práva slovenského národa na slobodu a štátnu nezávislosť“. Kollár chcel prehovoriť o samostatnosti Slovenska aj na zhromaždení Verejnosti proti násiliu, ale po telefonáte na Koordinačný výbor VPV v Bratislave bol odmietnutý s tým, že VPV je za celistvosť Československa. V ďalších dňoch nasledovalo rozdávanie letákov v Bratislave a lep-

vo vysielacej miestnosti oznámili, že sa to nedá uskutočniť. Slovenský volič tak mohol HzOS spoznať len z krátkych predvolebných snímkov v televízii a zo Slovenských správ, ktoré pred voľbami vychádzali ako dvojtýždenník. Prípadne, v niektorých mestách, z typických plagátov „Preč s ČSFR – Vládnime si sami!“, z predvolebných jásd po Slovensku alebo z osobných stretnutí s predstaviteľmi hnutia na rôznych podujatiach. Takáto propagácia, organizovaná z finančných prostriedkov neporovnateľne menších než u veľkých strán, sa odrazila aj na výsledku volieb. HzOS kandidovalo iba do Slovenskej národnej rady (na rozdiel od strán, ktoré kandidovali aj do Federálneho zhromaždenia) a získalo len 7169 hlasov, čo na zvolenie nestačilo.

NOVÉ DEMONŠTRÁCIE ZA SAMOSTATNOSŤ

Po novembri 1989 nadviazal František Kollár na svoju činnosť v exile a ďalej organizoval demonštrácie, diskusie, tlačové konferencie, mítingy a podobne. Prvá ponovembrová demonštrácia sa konala 2. januára 1990 pri príležitosti návštevy nového československého prezidenta Václava Havla v Mníchove. Ďalšie verejné akcie už organizoval na Slovensku počnúc tlačovou konferenciou zo 16. marca 1990 v Bratislave až k najväčším demonštráciám jeho organizácie uskutočneným 21. septembra 1991 a 12. marca 1992 na Námestí SNP v Bratislave. Ústrednou témou demonštrácií bola samostatnosť Slovenska a odpor k československému štátu, čo dokazovali aj spálením československej zástavy.

Aktivita Františka Kollára, ako si to aj sám uvedomoval, neboli bez rizík a zo strany jeho oponentov mu prinášali problémy vo forme vyhrážok alebo trestných stíhaní, napríklad kvôli spomenutému spáleniu československej zástavy. Napriek tomu trval na svojom programe a aj pred vyšetrovateľmi ho obhajoval. Trestné stíhanie bolo napokon vyšetrovateľmi zastavené a polícia nezasahovala ani na akciách HzOS, hoci jej hliadky, či už uniformované alebo neuniformované, bývali prítomné.

PO VOĽBÁCH 1992 A VZNIKU SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Ako už bolo spomenuté, voľby do Slovenskej národnej rady v roku 1992 sa skončili pre Františka Kollára a HzOS neúspechom. No ich cieľ sa predsa len splnil, keďže víťazné Hnutie za demokratické Slovensko, pred rokom 1992 presadzujúce spoločný československý štát, sa napokon priklonilo k myšlienke samostatnej Slovenskej republiky a tá sa 1. januára 1993 stala skutočnosťou.

Keďže tento politický cieľ bol obiahnutý už v názve hnutia, po jeho naplnení sa premenovalo na Stranu slovenského ľudu. Strana mala pracovať na budovaní mladého slovenského štátu, no pre opätovné problémy s registráciou na ministerstve vnútra sa v ďalších voľbách nezúčastňovala a verejná činnosť F. Kollára sa postupne zmenšovala. Brzdou v jeho aktivitách bola nepriaznivá politická situácia v Slovenskej republike, a napokon aj jeho vek. Jeho činnosť skončila 4. apríla 2014 vo veku osemdesiatosem rokov a je pochovaný na cintoríne v Germeringu pri Mníchove.

Svoju činnosť František Kollár zachytil po roku 1993 v dvoch knihách: Boj za samostatné Slovensko v zahraničí a na Slovensku 1945–1992 a Neklamte náš ľud. Prvá kniha je tvorená jeho textami a vybranými dokumentmi, ktoré sa týkajú, ako už z názvu vyplýva, boja Slovákov o svoj štát a najmä tých aktivít, ktoré viedol alebo ktorých sa zúčastňoval. V druhom diele polemizuje so spomienkovou knihou Svedectvo o štátotvornom príbehu od Augustína Mariána Húsku a podáva svoj pohľad na udalosti opísané v knihe.

Obe knihy sú doteraz jedinými obšiahlejšími dielami týkajúcimi sa jeho života a dá sa povedať, že v dnešnej Slovenskej republike ostáva Kollár prakticky stále neznámym. Vzhľadom k tomu, že práve on jej ako prvý kliesnil cestu a k jeho dlhoročnej politickej činnosti v exile, si však určite zasluhuje pozornosť.

JOZEF TÓTH

František Kollár – priekopník slovenskej samostatnosti po novembri '89

bojovať po boku západných demokracií proti nositeľom komunistického imperializmu“. Členovia tejto armády boli tiež odhodlaní bojovať za obnovenie Slovenskej republiky, čo dobre ilustruje list, ktorý poslal predstaviteľ rakúskeho SOV-u Anton Malý generálovi Hinkovi Alabandovi z Antiboľševického bloku národov. Malý sa v liste vyjadril, že SOV dokáže sformovať dva vojenské pluky, ktoré by bojovali za obnovenie SR a proti komunizmu, ale len na európskej pôde. Jeden pluk mal byť sformovaný kedykoľvek zo slovenských vojakov v Európe a druhý zo slovenských vojakov v USA, Kanade a Argentíne.

NA ČELE NOVEJ ORGANIZÁCIE

V roku 1960 došlo k zjednoteniu SOV-u s ďalšou významnou organizáciou, Slovenskou národnou radou v zahraničí (SNRvZ), ktorú pôvodne viedol Karol Sidor. Vznikla spoločná organizácia Slovenská oslobodzovacia rada. Pôvodná SNRvZ tak prestala existovať, no neskôr vznikla nová organizácia s rovnakým názvom. Za jej predsedu bol zvolený František Kollár.

Pod jeho vedením bolo programom SNRvZ utvorené samostatné a demokratické Slovenské štát a oslobodiť Slovensko od komunistického režimu. Organizácia sa vyznačovala aj tým, že viackrát zmenila svoj názov. V druhej polovici 80. rokov sa pôvodný názov SNRvZ (dokonca, podľa pamätí Štefana Valku, Kollár najprv viedol len Slovenskú národnú radu, bez dodatku „vZ“, no tá sa po krátkom čase rozpadla) zmenil na Národná rada za oslobodenie Slovenska (NRzOS). Po presunutí činnosti na Slovensko, o čom bude ešte reč, sa krátko používal názov Hnutie Národnej rady za oslobodenie Slovenska. Neskôr to bolo Hnutie za oslobodenie Slovenska (HzOS) a od roku 1992 Strana slovenského ľudu (SSL).

Najdôležitejšia fáza zjednocovania slovenského exilu sa uskutočnila pri vzniku Svetového kongresu Slovákov (SKS). Kongres bol definitívne ustanovený na zhromaždení v Toronte zo 17. až 20. júna 1971. V úradnom zozname funkcionárov SKS z toho roku bol ako člen sociálneho odboru

enie plagátov s textom „PREČ S ČSR; S L O V E N S K O SLOVÁKOM!“, čím sa NRzOS stala prvou organizáciou po novembri 1989 nekompromisne presadzujúcou samostatný slovenský štát.

Pôvodný plán NRzOS na realizovanie jej programu bol taký, že zvolajú demonštráciu do centra Bratislavy, obsadia budovu Slovenskej národnej rady zároveň s budovou Slovenskej televízie a odtiaľ vyhlásia samostatný slovenský štát. Pri návšteve Františka Kollára u bývalého politického väzňa, s ktorým istý čas spolupracoval, Ivana Štelcera tiež naznačil možnosť vyvolania vzbury v armáde. Tieto predstavy sa ale skoro ukázali ako nereálne, pretože vychádzali z nedostatočného prehľadu o situácii na Slovensku, ako aj z veľmi aktívnej, no zároveň radikálnej povahy F. Kollára, ktorá aj neskôr odrádzala jeho potencionálnych spolupracovníkov.

Kollárovej organizácii (vtedy už premenovanej na HNRzOS) neostalo iné, ako usilovať sa o dosiahnutie samostatnosti parlamentnou cestou. Jej zástupcovia teda podali na ministerstvo vnútra SR, vtedy vedené Vladimírom Mečiarom, žiadosť o zaregistrovanie HNRzOS ako politického subjektu. Ministerstvo vnútra listom z 24. mája 1990 odmietlo vyhovieť žiadosti s odôvodnením, že programové ciele HNRzOS „nie sú v súlade s článkom 1, Ústavného zákona č. 143/1968 Zb. o Československej federácii“. Hnutie (opäť premenované na HzOS) sa tak kvôli svojmu nekompromisnému programu nemohlo 8. a 9. júna 1990 zúčastniť parlamentných volieb, ktoré mali byť prvé slobodné po novembri 1989. Registrácia sa podarila až po voľbách 10. septembra 1990.

Ďalšie parlamentné voľby konané 5. a 6. júna 1992 boli prvou príležitosťou, kedy sa HzOS mohlo uchádzať o hlasy voličov. Veľkým problémom však ostávala propagácia hnutia, keďže jeho zástupcovia neboli ani raz pripustení do diskusie v televízii a pri jedinom pozvaní do rozhlasu, aby prezentovali svoj program, im